

Kiezen en regeren

In een vraaggesprek met de *Haagse Post* (18 oktober 1972) bekent de politicoloog Prof. Dr. A. Lijphart dat hij het spoor in de Nederlandse politieke verhoudingen een beetje bijster is. Deze opmerking is begrijpelijk uit de mond van iemand, die ook buiten vakkringen enige faam heeft verworven met een boek over de structuur van het Nederlandse politieke bestel, waarin hij aangeeft om welke redenen de politieke verhoudingen zo stabiel en overzichtelijk zijn. Hij sluit zijn analyse af in een periode (1966/1967), die naar later bleek het begin vormt van vrij heftige sociaal-politieke bewegingen. Lijphart stelde zich in zijn studie de, in haar eenvoud, charmante vraag hoe de politieke stabiliteit in ons van verzuiling overlopende land verklaard kon worden. Verzuiling houdt immers in dat de verschillende groeperingen (zuilen) zich, vaak nog in antagonistische zin (vgl. het Mandement van 1954), sterk van elkaar afsluiten. Socialisten, katholieken, hervormden en gereformeerden leefden van „de wieg tot het graf” in hun eigen organisaties. Niettemin kenmerkte de naoorlogse situatie zich, in het sociaal-economische en politieke vlak, door een grote mate van eensgezindheid. Volgens Lijphart waren de leiders van de zuilen — ieder op hun eigen wijze bezig met de emancipatie van hun achterban — ervan overtuigd dat eigenbelang en algemeen belang het best gediend waren met een zekere afzwakking van de concurrentie tussen de zuilen. Met behoud van de geestelijke en organisatorische identiteit, was dit alleen te bereiken door nauwe samenwerking tussen de toppen van de zuilen. Voor „besmettingsgevaar” van andersdenkenden is, welhaast per definitie, de top niet zo gevoelig als de achterban. Lijphart omschrijft deze politiek als pacificatiepolitiek.

Lijpharts analyse wordt, terecht, algemeen als knap gekwalificeerd. Al is het hier niet de plaats uitvoerig enige bedenkingen tegen zijn analyse op te werpen, moet toch gezegd worden dat hij, naar mijn opvatting, te weinig oog heeft gehad voor de veelheid van contacten die — met name in gebieden waar verschillende zuilen vertegenwoordigd waren — in het „gewone leven” tussen de verschillende soorten andersdenkenden bestonden. De basis zou anders wel wat te smal zijn geweest voor de pacificatiepolitiek aan de

top. Verder heeft Lijphart onvoldoende gewicht toegekend aan de scheurtjes in het patroon, die al aan het eind van de jaren vijftig (bijv. de verdwijning van de rooms-rode coalities) en het begin van de jaren zestig (bijv. de loonpolitieke strubbelingen) zichtbaar werden.

De rustige tijden van weleer behoren tot het verleden. Nieuwe politieke groeperingen hebben zich aangediend (bijv. D'66, PPR, DS'70, NMP). De grote verliezers bevinden zich in het politieke midden (de confessionele partijen), dat de basis vormde voor de vroegere stabiliteit. Het ziet er niet naar uit dat dit proces van politieke deconfessionalisering al is voltooid. In het onzekere sociaal-politieke klimaat waarin Nederland vertoeft, zal de behoefte om te stemmen op partijen die deze onzekerheid willen verminderen toenemen. Dit betekent dat verwacht mag worden dat de partijen die zich in dit opzicht het duidelijkst opstellen, zowel links (PvdA, D'66, PPR, PSP, CPN) als rechts van het midden (VVD, DS'70, GPV), bij elkaar genomen winst zullen boeken. De reactie van de progressieve drie op de opstelling van de confessionele partijen in de afgelopen zes jaar, leidt er verder toe dat de confessionelen zich naar de rechterzijde getrokken voelen. Vooral in kringen van de KVP wordt hiertegen in de verkiezingsstrijd geprotesteerd met een beroep op de eigen politieke filosofie, waarbij naar beide zijden een zekere afstand wordt genomen. Daarin past ook het spreken over een confessioneel minderheidskabinet, als het niet anders kan.

De kans dat Nederland na de verkiezingen geregeerd zal worden door een minderheidsregering, van welke signatuur dan ook, neemt toe. De blokvorming is nog onvoldoende uitgekristalliseerd, dat nu al gerekend kan worden op een redelijk homogene meerderheidsregering. Afgezien nog van het feit dat de situatie niet anders is, lijkt mij een homogene minderheidsregering te verkiezen boven een van tegenstellingen vervulde meerderheidsregering. De geschiedenis van de regering-Biesheuvel heeft wel geleerd dat een meerderheid in de Kamer nog geen garantie is voor gouvernementele stabiliteit.

Inhoud

<i>Dr. A. Peper:</i> Kiezen en regeren	1105
<i>Drs. J. P. Pronk:</i> Sinterklaaspolitiek?	1107
<i>Jhr. Mr. C. C. C. M. van Nispen tot Sevenaer:</i> Enige politieke aspecten van de milieubescherming in Nederland	1108
Ingezonden Nogmaals Norbert Elias, Wat is sociologie?, door <i>Drs. G. van Benthem van den Bergh</i> , met naschrift van <i>Drs. C. Boef</i>	1112
<i>Drs. J. A. M. Heijke:</i> De ontwikkeling van de uurverdiensten per industrietak in de Europese Gemeenschap	1114
Au courant Leven bij de dag, door <i>A. F. van Zweeden</i>	1115
Maatschappijspiegel Beleidsanalyse, door <i>Dr. A. Peper</i>	1116
Mededeling	1117
<i>Dr. C. B. Tilanus:</i> Iets over subjectieve schattingen	1118
Geld- en kapitaalmarkt Systemen van indirecte kredietbeheersing in de EG, door <i>P. H. G. Sanders</i>	1121
Boekbespreking Ralph-René Lucius: Währungsintegration ohne wirtschaftliche und politische Integration, door <i>Dr. C. J. Rijnvos</i>	1123
Ontvangen publikatie	1123

Onderzoek

is nodig. Het NEI heeft zich daarop sinds 1929 gericht. Naast het pure onderzoekwerk houdt het zich bezig met het uitvoeren van opdrachten van overheden en bedrijfsleven in binnen- en buitenland. Het heeft thans ervaring op vele gebieden, in een spreiding over 50 landen. Er heeft in die periode een specialisatie plaatsgevonden, maar door de samenwerking in teams van economen, econometristen, wiskundigen, sociologen, sociaal-geografen, stedenbouwkundig ingenieurs en civiel-ingenieurs wordt een brede aanpak van de problemen gewaarborgd.

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos, R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers, P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck, A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. Hoffman.

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; kopij voor de redactie: postbus 4224.

Tel. (010) 14 55 11, toestel 3701.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud, getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f 78,00 per jaar. studenten f 46,80, franco per post voor Nederland, België, Luxemburg, overzeese rijkdelen (zeepost).
Prijs van dit nummer: f 2,00.
Abonnementen kunnen ingaan op elke gewenste datum, maar slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Betaling: Postrekening no. 8408; bankrekening no. 25 50 56 877 bij Bank Mees & Hope NV te Rotterdam.
Voor België: Banque de Commerce, Koninklijk plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Advertenties: N. V. Koninklijke Drukkerijen Roelants - Schiedam, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.

Stichting Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

Balanced International Growth.
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Sociologisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek

Sinterklaas- politiek?

De drie samenwerkende progressieve politieke partijen PvdA, D'66 en PPR hebben een ambitieus regeerprogramma opgesteld voor de jaren 1973 tot en met 1977. Velen vinden het te ambitieus en citeren met instemming Pen, die dit programma (zij het dan in conceptvorm, maar het uiteindelijke akkoord wijkt er niet erg van af) kenschetste als „een tekst, die de indruk wekt door gewetenloze reclamejongens bij elkaar te zijn geschreven. Gewetenloos — ik zeg het na koele overweging. Want hier wordt de democratie ondermijnd. Hier worden mensen opgevoed in de politiek van de illusie: Sinterklaas bestaat” (*Haagse Post*, 20 september 1972).

Zo'n beschuldiging gaat je niet in je kouwe kleren zitten, vooral niet wanneer je, nauw bij de opstelling van dit programma betrokken, een gewetensvol politicus probeert te zijn en vindt dat het democratische gehalte en de economische realiteit de twee belangrijkste criteria zijn bij het nemen van beslissingen en het lanceren van voorstellen. Daarom is het goed nog eens kort uiteen te zetten hoe de drie genoemde partijen zich voorstellen hun regeerprogramma te financieren.

Vooropgesteld zij dat de voortzetting van het ongewijzigde overheidsbeleid in de komende jaren een niet onaanzienlijk beslag zal leggen op toeneming van de nationale bestedingen. Op grond van de gegevens uit de *Miljoenennota 1973* kan de cumulatieve stijging van de kosten van ongewijzigd overheidsbeleid in de periode 1973-1977 geraamd worden op f. 28 mrd. (in prijzen van 1972, evenals alle hierna te noemen bedragen; zie bijlage 9 van deze miljoenennota; de aldaar vermelde bedragen zijn geëxtrapoleerd tot 1977 en gedeïnfleerd). De extra overheidsuitgaven die voortvloeien uit het programma van de drie genoemde partijen worden geraamd op f. 10 mrd. Uitgaande van de veronderstelling dat het BNP tegen marktprijzen

(1972: f. 146 mrd.) stijgt met gemiddeld $4\frac{1}{2}\%$ reëel, kunnen de nationale bestedingen in de genoemde periode toenemen met cumulatief f. 105 mrd. Dat betekent dat bij uitvoering van het programma van de drie progressieve partijen ongeveer 40% van de reële groei besteed wordt door de overheid, terwijl 60% beschikbaar blijft voor de toeneming van de particuliere bestedingen, dat wil zeggen ongeveer 2,7% van het BNP per jaar.

Of dat voldoende is hangt in sterke mate af van de vraag of een progressieve regering er in zal slagen een matiging tot stand te brengen van de groei van de particuliere investeringen — bijv. tot 4 à 5% per jaar — en van de particuliere consumptie tot ongeveer 3% per jaar. Voor een matiging van de particuliere investeringen zijn de instrumenten beschikbaar, maar zij zullen met wijsheid moeten worden gehanteerd om een structurele verlaging van de groei (om andere dan milieu- en schaarste-overwegingen) te voorkomen. Een matiging van de particuliere consumptie is minder gemakkelijk te bewerkstelligen, maar verwacht mag worden dat de progressieve partijen er eerder dan andere in zullen slagen een inkomenspolitiek te voeren die zowel een bijdrage levert tot de inflatiebestrijding als tot een meer gelijke inkomensverdeling. Juist in de Nederlandse economische orde is een gerichte inkomensherverdelingspolitiek een voorwaarde voor het welslagen van een beleid gericht op een matiging in de particuliere consumptie. De geraamde stijging van de particuliere consumptie in de komende jaren is dan ook een stijging ná herverdeling van het

primaire inkomen, met name via het instrument van de sociale verzekeringen.

Het terugdringen van de overbesteding is inderdaad ook voor de uitvoering van het programma van de progressieve partijen een eerste vereiste. Zij hebben dat in hun regeerakkoord ook zelf erkend en een inflatiepercentage van ten hoogste 5% als stringente voorwaarde gesteld. Een verdergaande inflatie, die nu eenmaal zwaarder drukt op de overheidsbestedingen dan op de particuliere bestedingen, zou de uitvoering van het reële regeerprogramma immers alleen mogelijk maken bij een dan om verschillende redenen onaanvaardbaar gering stijgingspercentage van de reële particuliere bestedingen. Een dergelijke verschuiving binnen de nationale bestedingen zou niet plaatsvinden, de inflatie zou voortduren, de groei zou in gevaar komen, en dat zou alleen kunnen worden tegengegaan door een matiging van alle bestedingen, inclusief de overheidsbestedingen.

De drie progressieve partijen hebben dat in hun regeerprogramma zelf uitdrukkelijk vermeld. Bovendien hebben zij duidelijk aangegeven op welke wijze zij een samenhangend investerings- en inkomensbeleid denken te voeren. Tenslotte hebben zij expliciet aangekondigd dat in de mate waarin een dergelijk beleid er niet in zou slagen de overbesteding terug te brengen, de uitvoering van het programma in een langzamer tempo zal moeten verlopen, en wel door een ponds-pondsgewijze vermindering van de voorgestelde verhogingen der overheidsuitgaven voortvloeiend uit hun programma. Dat is geen Sinterklaaspolitiek, integendeel.

Enige politieke aspecten van de milieubescherming in Nederland

JHR. MR. C. C. C. M. VAN NISPEN TOT SEVENAER*

Hoewel Nederland een van de landen is waar zich sneller dan elders een bewustwording manifesteert van de gevaren die ons milieu in ruimste zin bedreigen, lijkt de politieke en maatschappelijke opbouw vertragend te werken bij een effectieve aanpak van de problemen.

Teveel lippendienst

De structuur van het politieke en maatschappelijke bestel wordt in belangrijke mate door belangengroepen (werknemers, werkgevers, boeren enz.) bepaald. Zij treden zowel in de politieke partijen als in andere organen telkens opnieuw op, en bepleiten uiteraard primair hun groepsbelangen. Hier komt nog bij, dat zij hun klankbord en voorspraak óók bij en door middel van specifieke belangrijke regeringsdepartementen vinden. Dit accumulerend effect van de presentatie van gelijke desiderata op verschillend vlak, heeft een in verhouding tot het ledental van deze georganiseerde groepen onevenredige invloed tot gevolg. Deze groepen gaan er te snel zonder meer vanuit, dat hún wensen die van alle staatsburgers zijn.

Het overheidsbeleid onder invloed van deze machtige groepen — waarvan het brede spectrum de schijn doet ontstaan dat zij de belangen van de gehele bevolking in alle facetten vertegenwoordigen — heeft dan ook de neiging te eenzijdig op bevrediging van de eisen van deze groepen gericht te zijn. Wanneer andere belangen door de overheid, die voor allen behoort op te komen, worden behartigd, geschiedt dit veelal met maatregelen, die — mede onder druk van deze georganiseerde machten — halfslachtig en soms reeds bij voorbaat uitgehold zijn. Het zijn dan o.a. de belangen van landschaps-, natuur- en milieubescherming die het anderspit delven.

Nu wij voor verkiezingen en een nieuwe regeringsperiode staan, is het van belang om een aantal problemen van ons milieu, zoals die zich aan de bewuste staatsburger voordoen, uit verschillende gezichtshoeken die wellicht minder de aandacht trekken, nader te bezien. Te meer daar de in de komende regeerperiode te nemen politieke beslissingen voor de toekomstige leefbaarheid bepalend zullen zijn. Vanzelfsprekend kan dit binnen een beknopt raam niet volledig geschieden.

Vanwege bovengenoemde structuur en ook door de omvang van het ambtelijke apparaat, dat onderlinge coördinatie nogal eens mist, wordt het beleid fragmentarisch en soms zelfs rechtstreeks tegenstrijdig. Dit te

meer waar verschillende belangen met elkaar botsen. (Een speels voorbeeld hiervan is de grote subsidie die het Ministerie van Landbouw verleent voor de sluiting van molens, terwijl daartegenover door het Departement van CRM subsidies worden verleend voor de instandhouding van het molenbezit en voor de instandhouding van het daartoe belangrijke molenaarsbedrijf). Belangrijke aspecten van algemeen belang, die niet onmiddellijk binnen de interessesfeer van de machtige belangengroepen vallen, ontberen om deze reden nogal eens de nodige aandacht, zorg en financiële steun. Zo dreigt bijv., mede door een uiterst karig monumentenbeleid (een begrotingspost ad ca. f. 42 mln. op een begroting van tientallen miljarden), de afbraak van onze binnensteden (tien monumenten per dag mede onder invloed van zgn. „developers”) niet te worden gekeerd, en wordt door industrievestigingen, wegeaanleg, ruilverkavelingen enz. ons landschap onherkenbaar geschonden. Een der gevolgen hiervan zal op den duur wel moeten zijn dat een der belangrijkste posten van ons nationale inkomen, nl. het toerisme, ernstig wordt geschaad.

Economische groei en materiële welstand op kort zicht, jarenlang tot doel op zich zelf gemaakt, lijken bij velen, óók in het overheidsapparaat, nog immer overgrote aandacht te ontvangen. De zorg en belangstelling van het politieke „establishment” — van rechts en links — beperken zich met betrekking tot de zo diepgaande milieuproblemen als natuur- en landschapsbescherming en monumentenzorg — ondanks enige recente verbetering — teveel tot lippendiensten. De voor deze zaken reeds jarenlang gevoteerde minimale begrotingsbedragen spreken in dit verband duidelijke taal.

Te grote expansie, „drift”

Nog steeds worden een aantal economisch-gedetermineerde activiteiten in de Waddenzee toegelaten, terwijl het de verklaarde politiek der regering is, om dit gebied ongerept te laten. Een regeringscommissie gaat voort de verschillende aspecten van indaming en drooglegging van de Waddenzee te bestuderen, terwijl de regering heeft vastgelegd dat de Waddenzee open water moet blijven. Is de vestiging van een groot industrieel complex bij Moerdijk niet geheel in strijd met de daarvoor geldende regelingen van ruimtelijke orde-

* De auteur is ambtenaar bij de Buitenlandse Dienst.

ning? Is het noodzakelijk uiterst belangrijke natuur- en landschapsgebieden te blijven opofferen aan een achterhaalde visie op de zin en toepassing van ruilverkavelingen? Zoals de heer Mansholt zegt: „Want hier dreigen gevaren. De betekenis van ruilverkaveling, die niet alleen historisch gegroeid is, maar ook gebleken is van historische grote waarde te zijn, dreigt in zijn tegendeel te verkeren”.

De kwade gevolgen van een grote bevolkingsdruk op het milieu worden erkend, doch door nieuwe industriële vestigingen, hoofdzakelijk voor niet-Nederlandse werkgelegenheid, wordt voortgegaan dit goed ernstig in gevaar te brengen (bijv. de vestiging van Daf te Born, bedoeld als vervangende werkgelegenheid voor de mijnindustrie, waar thans talloze — naar men zegt 18 — nationaliteiten werkzaam zijn). Sedert 1950 emigreerde een half miljoen Nederlanders en van vele kanten wordt de noodzakelijkheid van geboortebepijking onderstreept, maar het toelatings- en naturalisatiebeleid werken in tegengestelde richting.

Rijks-, provinciale en gemeentelijke autoriteiten geven van een gebrek aan visie blijk door hun best (!) te doen om zgn. achtergebleven gebieden te ontsluiten; zij willen mét de duidelijke voordelen van die situatie niet de daarmee samenhangende beperkingen aanvaarden. De expansie„drift” van kleinere gemeenten is dikwijls gebaseerd op verouderde vooruitgangsverwachtingen, terwijl rust en stilte, die ook dáár schaars worden, in de toekomst onvervangbare en (óók zuiver economisch gezien) onschatbare waarde zullen krijgen. Nu worden zij opgeofferd aan wat men zou kunnen noemen het grote-stads- c.q. Ruhrgebiedsyndroom. Ook deze woorden van de heer Mansholt zijn duidelijk: „dat een ontwikkeling funest is in de richting van algemene spreiding van de activiteit, waarmee men als het ware één grijze materie maakt, waarin niet meer die volkomen rust en niet meer die volkomen ontspanning te vinden is, en waar het vooral niet meer mogelijk is voor plant en dier om te leven”.

Het milieu komt steeds meer in het gedrang: zowel ideëel: het woonklimaat met zijn afbraak ter wille van speculatie, hoogbouw en flatneuroses, vervallende oude stadskernen, schriël monumentenbeleid, landschapsbederf, het verarmen van flora en fauna, waarvan een gevaarlijk en snel groeiend aantal is uitgestorven of op uitsterven staat, het verergeren van de reeds bestaande bevolkingsproblemen door het aantrekken en toelaten van buitenlanders (terwijl zoals gezegd ruim 500.000 Nederlanders — en niet alleen ter wille van de werkgelegenheid — onder regeringsauspiciën in de laatste 20 jaren zijn geëmigreerd), als materieel: lucht-, water- en bodemverontreiniging, geluidshinder.

Te weinig macht en coördinatie

Natuurlijk kan de rijksoverheid niet meer voorbijgaan aan de steeds luider klinkende protesten. Als weerslag van een veranderende instelling verschenen in het meer recente verleden een aantal interessante en dikwijls waardevolle publikaties. In de *Urgentienota Milieuhygiëne* van 4 juli 1972 wordt een veelomvattend overzicht van een groot aantal relevante problemen gegeven. Het schort niet aan de nodige visie en analyse bij het daarop gerichte deel van het ambtelijke apparaat; wel ontbreken de benodigde coördinatie en —nog belangrijker — de macht om deze visie door

te zetten ten opzichte van hen die zich blijven verschansen achter de milieu-opvattingen van gisteren.

De huidige eenzijdig gerichte politieke constellatie — en dit is niet in de eerste plaats aan partijpolitiek te wijten — staat hard nodige, tijdige en werkelijke oplossingen in de weg. Dit blijkt o.a. uit het volgende: de studie betreffende de stichting van nationale landschapsparke is door de regering op de lange baan geschoven, naar men zegt onder invloed van het Ministerie van Landbouw, daar de in deze parke te bedrijven landbouw beperkingen zouden kunnen worden opgelegd. De Rijksplanologische Dienst had nota bene het vestigen van zulke voor de leefbaarheid van ons land zo belangrijke parke als eerste prioriteit gesteld. In dezelfde geest heeft de Europese Commissie een voorstel aan de Europese Ministerraad voorgelegd aangaande onttrekking van grond aan agrarische bestemming ten behoeve van natuurparke, recreatie en behossing. Uitstel in dezen zal veel kostbaar natuur- en landschapsschoon ten offer doen vallen aan de voortgaande technische ontwikkeling van de landbouw. Dat uitvoering van de plannen tot inrichting van landschapsparken geen uitstel gedoogd, blijkt uit het feit dat sommige gebieden, op de Recreatie-Studiedag van 1 december 1971 als kernen voor landschapsparken genoemd, negen maanden later reeds ernstig in hun waarde zijn aangetast.

Velen — met name de jeugd — zijn dan ook gefrustreerd door het feit dat er van welzijn te weinig sprake is vanwege de eisen die de welvaart en de economische suprematie steeds weer lijken te stellen. De geestelijke desintegratie op velerlei gebied, die tot extremisme en nihilisme voert, wordt mede hierdoor bevorderd. Voor de geestelijke hygiëne is het van belang de jongere generaties te betrekken bij concrete plannen voor eigen omgeving, met gelijktijdig een dynamisch doelgericht alternatief op nationaal niveau. Wij hebben een gerichtheid op deze werkelijke problemen nodig en niet het spelen op irrelevante en bovendien weinig constructieve elementen van klassenstrijd en jaloezie.

Mede in verband met de geestelijke volksgezondheid en met name het tegengaan van vervreemdingsverschijnselen dient juist in het menselijke vlak schaalverkleining de nadruk te krijgen. De identificatie van de geürbaniseerde mens met eigen omgeving, huis, straat, buurt, dorp, stad, naast de indentificatie met de landschappelijke omgeving is belangrijk. Dit vereist niet het schaalvergrotende „alles anders doch uiteindelijk hetzelfde”, doch het voor het Europese culturele klimaat steeds zo kenmerkend geweest zijnde „alles hetzelfde doch steeds anders”. Zuiver economische gerichtheid kan niet anders dan schaalvergrotende werken, terwijl zoals gezegd de bescherming van het woon- en directe leefmilieu eerder schaalverkleining van node heeft. De middenstand moet anders wijken voor het grootbedrijf, de natuur moet plaatsmaken voor de industrie.

Politieke druk nodig

Natuurlijk moet worden erkend dat voor al de maatregelen en daden, die het milieu schaden, wel een reden te vinden is. Die is dan meestal gelegen in de bevrediging van zuiver economische behoeften. Daarbij wordt dikwijls weinig of niet op het bederf van en schade aan het woon- en leefklimaat gelet. Het zal echter niet mogelijk zijn dit belang alléén — in strijd

met de grotere belangen van het leven — nog langer in ons overbevolkte land te doen overheersen. Het is mede dank zij onze strategische economische ligging in de „gouden delta” van West-Europa geen groot probleem Nederland in de komende 20 jaar vol te bouwen met industrieën van Den Helder tot Vaals en van Delfzijl tot Aardenburg. Voor die industrieën, die dan wel ieder voor zich als „onmisbaar” voor onze economie zullen worden gekwalificeerd, zullen ook nog veelal buitenlandse werknemers moeten worden aange-trokken bij gebrek aan voldoende binnenlandse arbeidskrachten. Afgezien nog van het feit dat ook volgens een rapport van de SER, spanningen op de arbeidsmarkt mede veroorzaakt worden door investeringen in bedrijven, die alleen kunnen werken met behulp van buitenlandse arbeidskrachten, is dit uit milieu-overwe-gingen onacceptabel. Het aantrekken van buitenlandse werknemers heeft immers weer een accumulerend effect. Alleen al voor de bouw en instandhouding van de nieuw benodigde sociaal-economische infrastructuur (woningen, winkels, fabrieken, wegen en andere voor-zieningen) moeten telkens weer meer industrieën en vreemde werkkrachten worden aangetrokken. Wellicht dat bij deze „vooruitgang” de gemiddelde Nederlander het zich dan zal kunnen veroorloven eens per jaar naar bijv. Oost-Afrika of Zuid-Amerika te reizen voor de luxe van enige weken frisse lucht en groen. Wellicht dat hij, onder invloed van advertentiecampaagnes, dit dan ook nog als „vooruitgang” zal ervaren.

Zelfs in de Verenigde Staten, met zijn enorme ge-bied en veel geringere bevolkingsdichtheid, is thans de grens bereikt waarbij aan de rooibouw op het milieu, zoals die sedert het begin van de kolonisatie van de Nieuwe Wereld in steeds sterkere mate heeft overheerst, vrij spel kan worden gelaten; een rooibouw die steeds weer gemotiveerd wordt door op kortzichtig economisch (eigen)belang gerichte activiteiten.

Werkelijke en effectieve bescherming is geen zaak meer van naïeve idealisten of veel gesmade zgn. „heem-schutters” en natuurbeschermers, maar een plicht welke in het overheidsbeleid de hoogste prioriteit behoort te krijgen. Dat dit in versneld tempo in het dichtstbe-volkte land ter wereld niet alleen wenselijk doch ook absoluut noodzakelijk is, lijkt buiten kijf. De econo-mische imperatief behoeft overigens zijn gelding niet te verliezen, zo lang maar aan schoon water, schone lucht, landschapsschoonheid, flora en fauna, onaange-tastheid van het leef- en woonmilieu eveneens econo-mische waarden als zodanig zouden worden toegeme-ten.

De uiterst waardevolle arbeid van sedert jaren in het geweer gekomen organisaties heeft helaas ontoreikend succes geboekt. Verval en verwaarlozing vinden in steeds snellere mate voortgang, zonder dat de verant-wordelijke kringen daarvoor voldoende oog hebben. Zij spiegelen zich niet aan talloze voorbeelden elders, bijv. in de Verenigde Staten, met name op het gebied van de vernietigende zgn. city-vorming en de verkeers-problematiek, waarbij zelfs voor de auto gebouwde steden zoals Los Angeles het verkeer niet kunnen ver-werken. Gezien al deze feiten lijkt de conclusie ge-wettigd dat slechts door directe politieke druk tot verbetering en tot de voor de leefbaarheid van ons land absoluut noodzakelijke maatregelen kan worden gekomen. Dat deze politieke druk op nationaal niveau de meest effectieve en algemeen gunstige resultaten zal

boeken spreekt wel voor zich. Op nationaal niveau kan het algemeen belang beter worden gediend. Bij de lagere overheden en vooral op gemeenteniveau zijn persoonlijke belangen dikwijls direct betrokken.

Een doelgerichte campagne vereist

Hoe kan deze politieke druk tot stand worden ge-bracht? Gezien de eerder geschetste opbouw van — en ervaring met — de traditionele grote partijen, zijn in de praktijk afdoende en tijdige, d.w.z. onmiddellijke, maatregelen van deze zijde nauwelijks te verwachten. Mogelijk dat de in hun opbouw minder traditioneel gebonden partijen voor deze zaak meer effectieve be-langstelling zullen tonen. De huidige situatie lijkt on-gemeen gunstig voor het opwekken van politieke druk. De massa-media hebben de laatste jaren steeds meer het grote publiek gewezen op de problemen van milieu-behoud en milieubeheer. Men zou zelfs zover kunnen gaan, te stellen dat het onbegrijpelijk is dat geen der bestaande partijen zich tot dusverre van deze wijdopen liggende en aantrekkelijke „zaak” heeft meester ge-maakt. Duidelijke en vooral ook concrete plannen tot verbetering zullen het Nederlandse volk aanspreken.

Een ander belangrijk punt is, dat het voortdurend groeiende aantal kiesgerechtigden, dat uit afkeer van het voor hen onduidelijke politieke spel en geharrewar bij het stemmen verstek laat gaan, wellicht aangetrok-ken zou kunnen worden door directe en concrete pro-grammapunten. Deze zouden niet alleen op nationaal niveau moeten liggen, doch ook en vóoral directe en concreet aan te duiden plaatselijke consequenties dien-en te hebben. Meer dan met nieuwe staatsrechtelijke opvattingen, waarvan de merites zelfs voor ingewijden vaag schijnen, lijkt de duidelijkheid in de politiek hier-mee gediend. Een dergelijke doelgerichte campagne zou dan tot gevolg kunnen hebben dat mogelijk een gro-tere belangstelling voor de publieke zaak ontstaat. Ook zou zij een uitlaat kunnen zijn voor een deel van de zich steeds verder ophopende sociaal-psychologische spanningen, die — zoals overal in de geïndustriali-seerde wereld kan worden waargenomen — de in de technologisch-materialistische maatschappij meer en meer vervreemde mens in zich voelt oprijzen. Indien grote delen van de bevolking niet alleen concreet zou-den kunnen waarnemen dat hun milieu metterdaad wordt beschermd tegen wat zij veelal ervaren als duis-tere manipulaties, maar ook zelf aan een campagne tot verbetering kunnen deelnemen, zou dit een belang-rijke en noodzakelijke dienst aan de geestelijke volks-gezondheid zijn. De ervaringen in de Verenigde Staten, vooral bij de geïurbaniseerde bevolking, wettigen deze conclusie. Een dergelijke participatie kan met name bij stads- en dorpsherstel tot stand worden gebracht.

Financiering

Wat betreft de voor een programma voor het her-stel van het ideële leefmilieu benodigde financiële mid-delen gaan de gedachten uit naar de temporisering van de wegenbouw in het algemeen, met name die op provinciaal en gemeentelijk niveau, alsmede naar de inperking van de rijkswegebouw tot de absoluut noodzakelijke verbeteringen en uitbreidingen van het bestaande autowegennet. Het voorbeeld van minister

Drees om zich niet alleen uit financiële maar óók uit milieu-overwegingen ter zake beperkingen op te leggen, is kennelijk nog niet tot de provinciale en gemeentelijke overheden doorgedrongen. Het verlenen van financiële middelen door de rijksoverheid aan de provincies en gemeenten zou mede afhankelijk moeten zijn van de wijze waarop de lagere overheden de onderhavige taken t.a.v. het milieu vervullen. Overigens is het — in het licht van de totale (semi)-overheidsuitgaven — onaanvaardbaar dat tot dusver voor milieuzaken, waarmee zo'n groot algemeen belang is gemoeid, zo weinig geld wordt uitgetrokken.

Het profijtbeginsel zal bij iedere aantasting van het milieu moeten gelden. Daar water, lucht en het milieu in het algemeen een nationale zaak zijn, waarop een ieder recht heeft, zou degene die daar een aanslag op pleegt daarvoor een werkelijke schadevergoeding moeten betalen (zoals dat reeds plaatsvindt op basis van de Wet verontreiniging oppervlaktewateren) en zonder dat dit — zoals eerder genoemde urgentienota dit ook stelt — een recht op vervuiling inhoudt, dat met geld kan worden verkregen. Ook zal grove „speculatie”, in het bijzonder in de steden, behoren te worden tegengegaan.

Mochten overwegende belangen van werkelijk nationale aard eisen dat bepaalde voor het milieu in ruime zin waardevolle objecten wijken, dan zou een reële en evenredige schadeloosstelling behoren te worden gestort in een milieupot, ter verkrijging van een compensatie elders op het specifieke terrein waarop het verlies werd geleden. Men denke hierbij aan het zo belangrijke vogel- en natuurreservaat „de Beer”, dat plaats moest maken voor de Europoort.

Wat betreft het herstel van bestaande monumenten, dat een belangrijk element bij het stadsherstel én katalysator daartoe zou kunnen zijn, ware te bezien welke concrete maatregelen zouden kunnen worden voorgesteld op belasting-, financierings- en subsidiegebied, ten einde in een vijfjarenplan het monumentenherstel van stads- en dorpskernen te bewerkstelligen. De nadruk behoort daarbij op het woonkarakter te worden gelegd, hetgeen het woningarsenaal zal vergroten, terwijl ook de middenstand hiervan belangrijk profijt zou ondervinden. Ook een vergrote werkgelegenheid in het bouwbedrijf zou daarvan het gevolg zijn. Ten aanzien van de financiering moet het mogelijk zijn een — zo nodig door het rijk gesteund of gegarandeerd — beroep op de kapitaalmarkt te doen, waarbij met name de institutionele beleggers een rol zouden kunnen spelen. Wat hier in hoofdzaak lijkt te ontbreken, is het daartoe benodigde kader, en derhalve ook de middelen.

Bescherming milieubelangen

In een tijd van massaproductie in de bouw en de daarmee gepaard gaande dalende vakkundigheid zal de voor de restauratie-arbeid noodzakelijke vakbekwaamheid — op zich zelf reeds een goed — arbeidsvreugde geven en gelegenheid bieden tot creatieve zelfexpressie. Hieraan moet worden toegevoegd dat het nut van monumentenzorg, afgezien van de duidelijke historische en toeristische belangen, te weinig wordt onderkend. Het monumentenbestand kan, door zijn grote verscheidenheid en esthetische kwaliteiten, een — onder meer

in de urgentienota vermelde — „toeneming van het aantal gezondheidsklachten over onbehagen met betrekking tot de woonsituatie” helpen ondervangen. Deze letterlijk onnabootsbare veelheid van zuivere vormen — in telkens van plaats tot plaats en van straat tot straat verschillende combinaties — kan de zo nodige al dan niet bewust ervaren visuele bevrediging aan de mens bieden. Ook de broodnodige identificatie met eigen omgeving kan zij mogelijk maken. Velen hebben in het verleden van een nu onbegrijpelijk schijnende blindheid ten aanzien van thans als waardevol erkende zaken als natuur- en landschapsbescherming blijk gegeven. Het is te hopen, dat degene die de waarde voor de mens hiervan nog niet heeft leren onderkennen, zich daaraan zal willen spiegelen. Bij een voortschrijdende overheersing in het milieu van lineaal- en blokkendooseffecten verdient de differentiatie van ons oude steden- en dorpschoon te meer bescherming.

De leefbaarheid van de binnensteden wordt door het ongebreidelde verkeer aangetast. Een goed openbaar vervoer dient te worden gestimuleerd en concrete voorstellen ter beperking van het niet onmisbare particuliere vervoer behoren te worden uitgewerkt. Wellicht dat hierbij kan worden gedacht aan een systeem van — door de Nederlandse industrie — te bouwen kleine gecompriëerde uitgevoerde standaardtaxi's, die — zoals in Londen — overal kunnen worden aangeroepen, en waarvan het tarief door intensief gebruik laag kan worden gehouden.

Het heeft geen zin de binnensteden te restaureren en tegelijkertijd de daar gevestigde middenstand — door moordende concurrentie van super-supermarkten, veelal buiten de kernen gelegen met grote parkeerfaciliteiten — de economische adem af te snijden. Bij het toelatings- en vergunningensysteem zal hieraan grotere aandacht moeten worden besteed dan tot nu toe het geval is geweest. Men denke aan enige absurd aandoende voorbeelden, o.a. het geweldige complex tussen Vlissingen en Middelburg.

Wat betreft de landschaps- en natuurbescherming zou een catalogisering en rubricering van alle natuurgebieden en van cultureel en historisch belangrijke objecten en groepen van objecten dienen plaats te vinden, waarbij een scala van belangrijkheidswaarderingen zou kunnen worden bepaald. De aldus verkregen „kaart” van ons land zou mede leidraad voor het overheidsbeleid t.a.v. de ruimtelijke ordening, bevolkingsspreiding en industriële vestiging behoren te zijn.

Een verdere toeneming van het vrachtvervoer over de weg zou moeten worden afgeremd in evenredigheid met de bij de spoorwegen en de binnenvaart beschikbare of te realiseren capaciteit. Ook op deze wijze zou de behoefte aan een steeds verder groeiend wegenarsenaal kunnen worden ingedamd.

Het toelatingsbeleid voor gastarbeiders zou aan de werkgevers stringenter eisen behoren te stellen wat betreft de behuizing en de begeleiding. Arbeidsvergunningen zouden slechts voor één jaar dienen te worden uitgegeven met slechts een éénmalige verlengingsmogelijkheid van een jaar. Indien dit niet geschiedt, dan is de weg — thans — naar permanente vestiging en — ná de vijfjarige periode — tot naturalisatie open. De naturalisatiewetgeving en de toepassing daarvan zouden moeten worden herzien, zodat een noodzakelijk uiterst restrictief beleid kan worden doorgevoerd. Het behoeft wel geen betoog, dat geen discriminatoire gedragslijn

wordt voorgestaan, doch de urgente erkenning dat deze herberg vol is, en wel voor iedere toeloop van buiten.

De toetreding van Engeland tot de Europese Gemeenschap geeft in dit verband reden tot ongerustheid. De vrije migratie binnen de gemeenschap brengt mee, dat niet alleen de deur opengaat voor het grote aantal Britse werklozen, maar ook voor de toeloop van Britse paspoorthouders uit andere delen van de wereld.

Zoals al eerder gezegd, zou een betere coördinatie tussen de tot dusverre niet op elkaar afgestemde beleidslijnen van diverse ministeries dienen te worden verkregen. Alle plannen, het milieu in negatieve zin beïnvloedend, zoals ruilverkavelingen, wegebouwprojecten, industrievestigingen, afbraak monumenten, zouden vóór uitvoering ter uiteindelijke goedkeuring aan een centrale revisiecommissie ter bescherming van de milieubelangen dienen te worden voorgelegd. Dit ter voorkoming dat plannen, die uit achterhaalde en verouderde concepties werden geboren, alsnog worden uitgevoerd — alhoewel in strijd met het algemene belang — daar ze nu eenmaal in de „pipeline” zitten.

Periculum in mora

Uit opgedane ervaringen brengt dit gezegde een relevante boodschap. In het verleden werd door particulier initiatief veel behouden wat nu als vanzelfsprekend wordt beschouwd. Nu de verwoesting van het

milieu zulk een dimensie heeft aangenomen, kan slechts de overheid afdoende maatregelen nemen. Grondbeginsel behoort te zijn dat de Nederlandse burger recht heeft op zijn landschaps- en stedenschoon, recht heeft op goede lucht, gezond water, en dat de bescherming van het milieu in de ruimste zin de plicht van de overheid is, waar geen het Nederlandse volk dienend ambtelijk apparaat zich aan mag onttrekken, en waarbij geen eenzijdig gerichte druk beslissend behoort te zijn.

Indien de overheid in het verleden haar taak beter had begrepen, zouden niet zoveel onmisbare zaken toch zijn verloren gegaan. Het is nu aan ons om te zorgen, dat die overheid door een bundeling van alle van hun belang bewuste landgenoten gedwongen wordt tenminste voor de toekomst niet achter de feiten aan te lopen, want ondanks een juiste analyse van minister Stuyt gebeurt dit nog iedere dag. En dat is het benauwende.

In Stockholm werd bepleit de bescherming van het milieu voorwerp van een waarlijk gemeenschappelijke politiek van de betrokken landen te maken. Immers, het water, de lucht en het natuurlijk evenwicht zijn een gemeenschappelijk goed der mensheid; de vervuilingproblemen kunnen dus slechts in onderlinge samenwerking en samenhang worden opgelost. Dit is volkomen waar. Niet minder waar is ook dat onze eerste verantwoordelijkheid in eigen land ligt.

C. C. C. M. van Nispen tot Sevenaer

ESB

Ingezonden

NOGMAALS NORBERT ELIAS. WAT IS SOCIOLOGIE?

In *ESB* van 20 september jl. recenseert Cor Boef de inleiding tot de sociologie van Norbert Elias: *Wat is sociologie?*. Omdat er in die recensie een paar misverstanden over de bedoelingen van Elias worden geweekt, zou ik die graag willen rechtzetten. Boef weet niet — en kan dat ook niet weten, omdat de vertaling niet in dat verband is verschenen — dat Elias zijn inleiding heeft geschreven als vervanging voor Alex Inkeles: *What is Sociology?*, de inleiding tot de Prentice Hall-reeks: „Foundations of Modern Sociology”. Deze reeks is door Juventa Verlag in Duitsland ten dele vertaald, ten dele aangevuld met door Duitse auteurs geschreven delen (Hartmann, Klages, Claessens, Von Friedeburg, Stammer). Als Elias daarom in kritische zin over de sociologie spreekt, gaat het over de dominante stromingen in de Amerikaanse sociologie

van na de tweede wereldoorlog: in de benamingen van Mills respectievelijk de „verheven theorie”, met Parsons als belangrijkste vertegenwoordiger, en het „werkelijkheidsvreemde empiricisme”, waarvoor misschien Lazarsfeld het beste model kan staan.

Met Goudsblom zouden we de kritiek daarop het beste als volgt kunnen formuleren: er wordt of teveel systematiek ter wille van de systematiek bedreven (Parsons) of teveel precisie ter wille van de precisie (Lazarsfeld), terwijl minstens even belangrijke criteria voor wetenschappelijke kennis als relevantie en reikwijdte worden verwaarloosd. Wat het laatste criterium betreft: de kritiek van Elias op wat Boef, overigens zonder nadere verduidelijking, de *moderne* sociologie noemt (betreft het hier de volgelingen van Van Doorn en Lammers?), richt zich vooral op de verwaarlozing door die dominante stromingen van ontwikkelingsprocessen, die zich over langere termijn voltrekken, zoals staats- en natievorming; wat Elias zelf „civilisatie” heeft genoemd (het steeds meer onderdrukken van spontane opwellingen en uitingen vooral van emotionele en lichamelijke aard);

kennisverwerving; „economische” monopolisering enz.

In plaats van zich bezig te houden met dat soort ontwikkelingen en problemen, die voor een meer toereikende oriëntatie van mensen in hun wereld zo essentieel zijn, zoals de laatste tijd onder meer als gevolg van rapporten als dat van de Club van Rome maar al te duidelijk blijkt, heeft de sociologie — en zij niet alleen — zich vooral toegelegd op de bestudering van korte-termijnproblemen en op de structuur en het functioneren van stabiel geachte samenlevingen, die in feite de huidige nationale staten waren. Dat gebrek aan reikwijdte in de tijd heeft de sociologie bovendien minder relevant gemaakt voor de reële problemen van het samenleven in de huidige wereld dan zij zou kunnen zijn.

Vanuit dat perspectief op de taak van de sociologie heeft Elias zijn inleiding geschreven. Hij probeert zonder teveel overbodige geleerdheid — zoals de verwijzingen naar de moderne sociologen, die Boef zo node gemist heeft — de noodzaak om samenlevingen vanuit een ontwikkelingsperspectief te bestuderen duidelijk te maken en analyseert de vele obstakels, vooral in onze taal-

structuur en begripsvorming, die daaraan in de weg staan. Omdat het vooral klassieke sociologen als Marx, Comte, Weber en Durkheim zijn die de grondslagen voor de huidige begripsvorming over de ontwikkeling van samenlevingen hebben gelegd, komen deze ook het meeste aan de orde.

Ook een ander bezwaar van Boef moet in dit licht worden gezien: het ontbreken van „wetenschappelijke” bewijsvoering. Voor Boef is er alleen sprake van *echte* wetenschap als er kwantitatief geïndiceerde variabelen aan de orde komen. Hij is niet in staat — als gevolg van het ontbreken van een ontwikkelingsperspectief op het proces van kennisverwerving — om het ontwikkelen van een meer toereikende begripsvorming als wezenlijk deel van het wetenschapsproces te zien. Daar is het Elias in dit boek om begonnen: zijn spelmodellen zijn slechts illustratie van de vruchtbaarheid van het gebruik van meer dynamische en minder ontmenselijke begrippen. Zij zijn niet bedoeld als modellen in de zin van heuristische hulpmiddelen in het kader van de hypothetisch-deductieve methode. Daarom komt ook de methodologie voor het verrichten van historisch-sociologisch (of beter gewoon: sociologisch) onderzoek, zoals Elias dat heeft gedaan, niet aan de orde. Dat zal men moeten halen uit: *Über den Prozess der Zivilisation* (Bern en München, tweede druk, 1969), *Die Höfische Gesellschaft* (Neuwied en Berlijn, 1969) en *The Established and the Outsiders: a sociological enquiry into community problems* (met John L. Scotson, Londen, 1965).

Daarom: als Boef stelt dat het boek *Wat is sociologie?* door zijn „eenzijdigheid” als inleiding onbruikbaar is, komt dat voort uit zijn eigen identificatie met een soort „moderne” sociologie, die Elias nu juist een obstakel acht voor het zo noodzakelijke werk ten behoeve van een meer realistische oriëntatie van mensen in hun wereld dan religie of ideologie kunnen verschaffen.

Godfried van Benthem van den Bergh

Naschrift

Van Benthem van den Bergh is een bewonderaar van Elias. Wie dat nog niet wist, heeft het uit zijn reactie op mijn bespreking van *Wat is*

sociologie kunnen afleiden. Deze bewondering heeft een nijver apostel van hem gemaakt, hetgeen mij in de vreemde situatie plaatst hem, de geroutineerde publicist, te moeten gaan uitleggen op welke principes een boekbespreking doorgaans berust.

Een recensent beschikt in het algemeen over twee soorten gegevens. In de eerste plaats het te bespreken boek en in de tweede plaats het medium waar de bespreking in zal verschijnen. In dit geval een pocketboek in een populair wetenschappelijke serie, en een titel die een algemene inleiding in de sociologie zou kunnen doen vermoeden. Het medium is deze keer een tijdschrift, dat vermoedelijk door betrekkelijk weinig vakgenoten — sociologen — wordt gelezen, maar wel door veel sociaal-economisch geïnteresseerden. Uitgaande van het veronderstelde verwachtingspatroon van deze groep lezers heb ik gemeend een paar waarschuwingen te moeten laten horen.

Een van die waarschuwingen was, dat Elias geen algemene inleiding in de gebruikelijke zin van het woord heeft geschreven. Een andere, dat Elias zich in zijn visie op wat sociologie eigenlijk zou moeten zijn, afzet tegen iets. Waartegen precies, dat vermeldt Elias niet en dat kan ik, zo troost Van Benthem van den Bergh mij gelukkig, ook niet weten. Op zijn gezag moet ik maar aannemen dat het Parsons en Lazarsfeld zijn. We zullen de vraag of, wanneer ik het niet kan weten, andere mensen behalve Van Benthem van den Bergh het wél kunnen weten, maar laten schieten. Waar het mij om gaat is, dat wanneer een schrijver een boekje produceert, dat een bomboekje voor diverse sociologische instituten pretendeert te zijn, ik bij het lezen van een dergelijk werkje van de schrijver zelf wil weten wat hij precies bedoelt. Ik heb er een hekel aan om naast *Wat is sociologie* ook nog *Achtergronden en bedoelingen van Elias* door Van Benthem van den Bergh te moeten lezen. Het is al erg genoeg, steeds te moeten horen wat er *eigenlijk* in de Bijbel staat en wat Marx *eigenlijk* heeft bedoeld. De eenvoudige lezertjes, waartoe ik mezelf ook reken, hebben recht op uitleg van de schrijver zelf. Helaas, Van Benthem van den Bergh vindt een notenapparaat overbodige geleerdheid.

Tenslotte nog iets over het probleem kwantitatief versus kwalitatief. Dit kan het beste aan de hand van

een voorbeeld worden aangegeven. Sprekende over maatschappelijke veranderingen zegt Elias, dat wanneer we het gemeenschappelijke in de richting van de veranderingen van alle sectoren van de betrekkingen tussen mensen willen doorgronden, men het beste „al die enigszins ontmenselijke begrippen die men ter kenschetsing van deze ontwikkeling gebruikt, in gedachten weer op mensen” kan herleiden. „Industrialisatie betekent tenslotte niets anders dan dat meer mensen beroepsmatig als ondernemer, beambte of arbeider werkzaam zijn” (blz. 72). Ik zie niet in waarom de vage aanduiding met betrekking tot industrialisatie niet kan worden vervangen door de mededeling, dat het percentage van de beroepsbevolking werkzaam in de industrie over de laatste honderd jaar van x via y naar z% is gestegen. Dan weet iedereen tenminste precies waar we het over hebben, waarmee ik overigens niet pretendeer, het hele verschijnsel industrialisatie te hebben behandeld.

Het hanteren van cijfermatig materiaal om beweringen te staven, impliceert niet dat ik deductie het enig zaligmakende vind. Inductief verkregen uitspraken kunnen ook kwantitatief zijn. Dit is trouwens geen nieuw probleem. Steinmetz, een van de oervaders van de Nederlandse sociologie, zei eens het volgende: „Ik aarzel niet uit te spreken, dat statistiek minder of niet voor de opstelling van abstracte schemata, maar zeker veel voor de onderzoeking van de causale verbanden, voor iedere bewijsvoering langs den weg der inductie, noodzakelijk zal blijken” (S. R. Steinmetz. *Inleiding tot de sociologie*, Haarlem, 1931, blz. 124).

Wanneer Elias spreekt over sociale gegevens die hij onder meer afleidt uit de architectuur van Franse kastelen (*Die Höfische Gesellschaft*), dan wil ik, ervan uitgaande dat zijn interpretatie van de relatie tussen ligging van de vertrekken en de verhouding man-vrouw juist is, weten hoeveel kastelen Frankrijk in de betrokken periode had, op welke kastelen Elias zijn mening baseert, en in welke mate deze representatief zijn voor de betrokken periode. Als deze gegevens er niet bij zijn, dan kan het best waar zijn wat Elias allemaal zegt, maar het kan ook net een tikkeltje anders geweest zijn, en daar gaat het nu juist om in de wetenschap.

Cor Boef

De ontwikkeling van de uurverdiensten per industrietak in de Europese Gemeenschap

In onderstaande twee tabellen zijn voor vijf landen van de Europese Gemeenschap enkele gegevens over de bruto-uurverdiensten in de drie hoofdgroepen van de nijverheid samengebracht. De vijf landen zijn West-Duitsland, Frankrijk, Italië, Nederland en België. Als hoofdgroepen van de nijverheid zijn de winning van delfstoffen, de be- en verwerkende nijverheid en de bouwnijverheid onderscheiden.

Tabel 1 geeft de bruto-uurverdiensten in de jaren 1969 en 1971 weer. Per land zijn de uurverdiensten van iedere hoofdgroep uitgedrukt in de bruto-uurverdiensten van de totale nijverheid van het betrokken land.

Voor 1969 blijkt er een overeenstemming te bestaan tussen de verhoudingen van de uurverdiensten van

de drie onderscheiden hoofdgroepen ¹⁾. De uurverdiensten zijn in alle landen het hoogst bij de winning van delfstoffen en het laagst bij de be- en verwerkende nijverheid. Een uitzondering vormt Frankrijk waar de uurverdiensten bij de bouwnijverheid het laagst zijn; in West-Duitsland zijn de uurverdiensten in de be- en verwerkende nijverheid en de bouwnijverheid even hoog.

De cijfers voor 1971 laten zien dat enige verandering in dit beeld is opgetreden. In West-Duitsland zijn de uurverdiensten in de hoofdgroep winning van delfstoffen niet meer het hoogst, maar de uurverdiensten in de bouwnijverheid. De uurverdiensten in de Italiaanse bouwnijverheid zijn echter gezakt naar de laagste plaats.

In tabel 2 is de groei van de uur-

verdiensten per hoofdgroep over de periode 1969-1971 opgenomen. Deze groei is uitgedrukt als percentage van de uurverdiensten van de betrokken hoofdgroep in 1969. De tabel geeft twee groeicijfers. Het ene groeicijfer betreft de nominale groei van de uurverdiensten, het andere groeicijfer betreft de reële groei van de uurverdiensten. Onder de reële groei wordt de voor de inflatie gecorrigeerde nominale groei verstaan. Als maatstaf voor de inflatie is het prijsindexcijfer van het levensonderhoud gebruikt.

Zowel de nominale als de reële groei van de bruto-uurverdiensten van de totale nijverheid zijn in Italië het sterkst geweest (de nominale en reële stijging bedraagt maar liefst 42%, resp. 32%!). Een zeer sterke nominale stijging (32%) heeft zich ook voorgedaan in Nederland, de reële stijging (17%) was echter iets lager dan in België, maar hoger dan in West-Duitsland en Frankrijk.

De reële stijging van de uurverdiensten is in Italië niet voor alle hoofdgroepen sterker geweest dan voor de hoofdgroepen elders in de Europese Gemeenschap. De stijging in de Italiaanse bouwnijverheid (25%) wordt immers nog overtroffen door de stijging in de Belgische hoofdgroep winning van delfstoffen (29%).

De reële groei van de uurverdiensten is het kleinst geweest in de Franse bouwnijverheid.

J. A. M. Heijke*

Tabel 1. Bruto-uurverdiensten in 1969 en 1971 (oktober) als percentage van de bruto-uurverdiensten in de totale nijverheid

	West-Duitsland %		Frankrijk %		Italië %		Nederland %		België %	
	1969	1971	1969	1971	1969	1971	1969	1971	1969	1971
Winning van delfstoffen	106	106	106	104	113	114	123	118	114	125
Be- en verwerkende nijverheid	99	98	100	101	99	100	97	96	98	98
Bouwnijverheid	106	111	98	96	105	99	108	111	103	101
Totale nijverheid	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Bron der basisgegevens: Bureau voor de Statistiek der Europese Gemeenschappen, *Sociale Statistiek*, januari 1972.

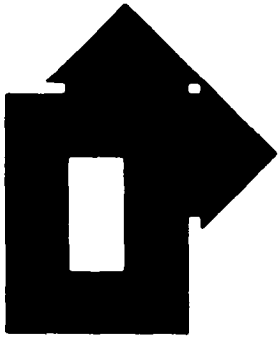
Tabel 2. Nominale en reële groei van de bruto-uurverdiensten in de periode 1969-1971 als percentage t.o.v. 1969

	West-Duitsland %		Frankrijk %		Italië %		Nederland %		België %	
	nominale	reële	nominale	reële	nominale	reële	nominale	reële	nominale	reële
Winning van delfstoffen	24	13	23	11	44	34	26	11	38	29
Be- en verwerkende nijverheid	22	11	26	14	44	34	31	16	26	17
Bouwnijverheid	30	19	22	10	35	25	36	21	26	17
Totale nijverheid	24	13	25	13	42	32	32	17	27	18
Prijsstijging van het levensonderhoud	11		12		10		15		9	

Bron: Zowel de uurverdiensten als de prijsindexcijfers zijn ontleend aan de onder tabel 1 vermelde bron.

* De auteur is wetenschappelijk medewerker bij de afdeling Macro-economisch onderzoek van het Nederlands Economisch Instituut.

¹⁾ De in 1969 geldende verhoudingen van de uurverdiensten van zowel de hoofdgroepen als de bedrijfstakken zijn nader bekeken in: J. A. M. Heijke, *Uurverdiensten in de Europese Gemeenschap*, *ESB*, 30 juni 1971, blz. 606.

Leven bij de dag

A. F. VAN ZWEEDEN

In het sociaal-economische leven wordt tegenwoordig bij de dag, op sommige ogenblikken zelfs bij het uur, geleefd. Als ooit duidelijk is geworden dat heel het omslachtige apparaat met zijn besturende, controlerende, gissende, wikkende en overleg plegende organen stuurloos is geworden, dan is het wel in deze barre dagen waarin nieuwe Messiasen opstaan en verdwijnen.

Het Centraal Planbureau dat met wetenschappelijke distantie het cijfermatige materiaal moet leveren waarmee de onderhandelaars in alle gedingen van de overlegstructuur tot zaken moeten zien te komen, is hulpeloos overgeleverd aan steeds maar nieuwe verrassingen, eufemistisch „tegenvallers” geheten.

Eerst waren het de sociale lasten die een sociaal contract op basis van 9% loonsomstijging per werknemer in 1973 tot een illusie maakten. Nu zijn het de prijzen die uit de hand lopen en die het streefcijfer van het tot centraal akkoord gedegradeerde sociaal contract op losse schroeven zetten.

In het laatste stadium van de onderhandelingen over het centraal akkoord moest het streefcijfer voor de loonkosten in 1973 telkens worden opgeschoven. De economische deskundigen van de SER hielden het nog op 11%, een aanbeveling die bijna een schandaal veroorzaakte. De half procent extra loonsverhoging die Ter Heide, ex-voorzitter van het NVV, bedong in ruil voor een verhoging van het hoogste BTW-tarief met twee punten, maakte een correctie nodig, waardoor het loonsomcijfer op 12,1% uitkwam. Wij slaan dan nog twee tussen-correcties op resp. 11,5 en 11,6% voor het gemak maar over.

De nieuwste gegevens over de prijsontwikkeling in de afgelopen twee maanden maken ook het laatste streefgetal illusoir. Want bij de berekeningen die ten grondslag liggen

aan het compromiscijfer voor de prijsstijging in 1973 van 5,75%, is geen rekening gehouden met de extra prijsstijgingen in de laatste maanden van dit jaar. De oorspronkelijke verwachting voor 1972 — een stijging van het gemiddelde prijsniveau met 7% — zal daardoor met 1,5% worden overschreden.

Dit heeft tot gevolg dat aan grote groepen werknemers aan het eind van dit jaar een extra prijscompensatie moet worden gegeven. Die extra loonkostenstijging werkt uiteraard weer door in de prijzen, want kostenstijgingen mogen onbeperkt worden doorberekend.

De overloop van de extra prijsstijgingen in de laatste maanden van 1972 naar volgend jaar betekent een verhoging van het prijsniveau en een nieuwe impuls voor de loonkosten via de indexering.

Het centraal akkoord is door deze ontwikkeling al achterhaald voor het goed en wel in werking is getreden.

Niet alleen het Centraal Planbureau zoekt vergeefs naar een vast punt in de stroomversnellingen van de inflatie. Het centraal akkoord dat een uitgangspunt had moeten zijn voor een vernieuwd institutioneel centraal overleg, was op zich zelf al een stap terug, de crisis in het NVV maakt het tot stand komen van nieuwe structuren niet gemakkelijker.

Die crisis is bezworen door een compromis waarvan draagwijdte en betekenis opzettelijk in het vage zijn gelaten.

De nieuwe Messias Groenevelt die met zijn voorwaardelijk „neen” tegen het centraal akkoord perspectieven opende voor een fundamentele discussie over taak en strategie van de vakbeweging, is min of meer geruisloos afgedropen.

Hij, of liever zijn Industriebond NVV, heeft de eenheid binnen het vakverbond laten prevaleren boven polariserend optreden tegen een rechts kabinet.

Ik weet dat Groenevelt staande houdt dat hij niet overstag is gegaan. Hij voert daarvoor twee belangrijke winstpunten aan:

1. een inventarisatie van het centraal akkoord zal moeten aantonen aan welke voorwaarden van de vakbeweging nog niet is voldaan; daarover moet dan gesproken worden met het nieuwe kabinet;

2. het centraal akkoord wordt weliswaar als uitgangspunt voor de CAO-onderhandelingen aanvaard, maar er is enig uitstel van die onderhandelingen mogelijk en er zal worden aangestuurd op het opnemen van een zgn. openbreek-clausule in alle contracten.

Hiertegenover stel ik de volgende overwegingen:

a. ook de vakcentrales hadden bij hun akkoord met de werkgevers bedongen dat met het nieuwe kabinet overleg zou worden gepleegd over de niet vervulde verlangens;

b. de openbreek-clausule is nogal vaag geformuleerd, komt zelfs niet voor op het zgn. „praat-papiertje” waarmee de breuk in het NVV werd gelijmd en zal door de vakcentrales volkomen ongevaarlijk worden gemaakt door de ontbindende voorwaarde in de CAO's zo te redigeren en te interpreteren dat zij alleen in werking kan treden als alle vakcentrales het erover eens zijn dat niet langer voldaan is aan de voorwaarden voor het centraal akkoord. Een afzonderlijke bond kan op grond van geconstateerde afwijkingen van het centraal akkoord geen beroep doen op deze bijzondere openbreek-clausule.

Het is zelfs mogelijk dat deze „clausule” in de vorm van een noot aan het centraal akkoord wordt toegevoegd.

Tenslotte heb ik nog een derde reden voor mijn bewering dat de Industriebond NVV is „om” gegaan.

Voorafgaande aan de dramatische week, waarin achtereenvolgens Ter

Heide zijn eisenpakket bekend maakte en Groenevelt zijn „neen” waarop het NVV-bestuur aftrad, had de Industriebond NVV een alternatief eisenpakket bekend gemaakt, voor het geval er geen sociaal contract op basis van de Nota arbeidsvoorwaardenbeleid tot stand zou komen.

Dit eisenpakket hield onder meer in een reële loonsverbetering van 3,5%. „In een kapitalistische maatschappij zullen wij een kapitalistische prijs vragen als men niet aan onze voorwaarden wil voldoen”, zo riep Groenevelt uit in de persconferentie waarin hij zijn „neen” verantwoordde.

Deze „kapitalistische prijs” is opgemerkt uit de discussie verdwenen. Van een alternatief eisenpakket is

geen sprake meer, ook niet wanneer de Industriebond NVV praat over „openbreek-clausules”.

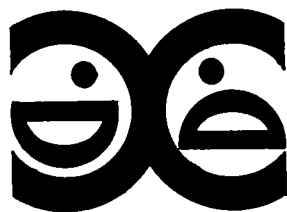
Ik vind dit retireren van de bond verstandig, daar niet van. Maar de Rotterdamse leden van de bond begrepen wel zoveel van de koerswijziging, dat zij in grote meerderheid het centraal akkoord als uitgangspunt verwierpen.

Het NVV zal de fundamentele discussie over tactiek en strategie van de vakbeweging pas op 8 januari houden. Dat geeft dan wel enig respijt voor wat nadere bezinning. Bovendien is het acute conflict, dat met het aftreden van Ter Heide was ontstaan en dat het NVV met scheuring bedreigde, uit de wereld doordat de overige leden van het da-

gelijks bestuur hun ontslagaanvraag hebben ingetrokken. Daardoor is een situatie ontstaan waarop Groenevelt doelde toen hij verklaarde het te betreuren dat een zakelijk meningsverschil in het persoonlijke vlak was getrokken en dat hij niet deze crisis had gewild, maar meer tijd om het „missiewerk” van zijn bond in het NVV te voltooien.

Ik hoop niet dat de principiële discussie over de wijze waarop het NVV zich in het sociale overleg zal moeten opstellen door het compromis minder actueel is geworden. De grote verwarring en benauwenis van deze dagen maken een open gesprek over de koers van de vakbeweging dringend gewenst.

A. F. van Zweeden

Maatschappijspiegel

Beleidsanalyse

DR. A. PEPER

Op 3 november 1971 installeerde de minister van Financiën de Commissie voor de Ontwikkeling van de Beleidsanalyse (COBA). Dit feit is betrekkelijk onopgemerkt gebleven. Dat is jammer, omdat het hier niet om één van de vele commissies gaat die jaarlijks door ministers in het leven worden geroepen. De samenstelling — hoge beleidsambtenaren van alle departementen, met als voorzitter de directeur-generaal van de Rijksbegroting — doet vermoeden dat deze interdepartementale commissie invloed zal gaan uitoefenen op de ontwikkeling van het overheidsbeleid. De discussies over het profijtbeginsel hebben in ieder geval één grote verdienste, nl. dat zij de belangstelling opwekken voor het vraagstuk van het doelmatig overheidsbeleid. Elke regering — rood of blauw, progressief of conservatief — ziet zich geconfronteerd met dit probleem. Het overheidsbeleid moet voortdurend getoetst worden op zijn bijdrage tot de in het sociaal-politieke vlak geformuleerde voorkeuren. Dat daaraan het nodige ontbreekt, behoeft nauwelijks toelichting. Overal waar grote apparaten worden ingezet voor de realisering van bepaalde doelstellingen, be-

staat het gevaar van de overwoekering van de doelstellingen door de middelen. De middelen verzelfstandigen zich en beginnen hun eigen doelstellingen in te brengen, los van de vraag of die doelstellingen gewenst zijn, laat staan gelegitimeerd door de organen die daarvoor aangewezen zijn. De erkenning van dit wetmatige — want in alle grote organisaties voorkomende — proces, is een noodzakelijke voorwaarde voor een redelijke beheersing ervan.

De toenemende belangstelling — nog hoofdzakelijk in kringen van regering en bureaucratie — voor de doelstellingen en effecten van het overheidsbeleid, blijkt ook nog uit een aantal andere initiatieven op dit terrein. Daartoe valt te rekenen het rapport (1969) van de zgn. commissie-De Wolff over het onderzoek naar de toekomstige maatschappijstructuur. In dit vlak liggen eveneens: het rapport (1971) van de Interdepartementale Taakverdeling en Coördinatie (dat handelt over de hergroepering van de departementen); de instelling van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), die binnenkort van start zal gaan; en het opzetten van meerjaarlijkse begrotingen, op-

dat inzicht kan worden gekregen in de begrotingsontwikkeling op middellange termijn.

Beleidsanalyse is vooral bij overheidsbeleid van groot belang. Niet alleen omdat de overheidsuitgaven een groot deel van het nationale inkomen vormen en de overheid de grootste werkgever is, maar vooral omdat de doelstellingen van de overheid — algemeen belang, dienstverlening aan de burgers, e.d. — zich door hun vaagheid goed lenen voor verbreding in allerlei richtingen. De doelstellingen die uit het politieke proces voortkomen, zijn niet minder vaag, en derhalve polyinterpretabel. Dat is één van de redenen waarom de bureaucratie (de „vierde macht”) over nogal wat speelruimte beschikt voor initiatief, bepaling en instrumentering van het beleid.

Het is waarschijnlijk niet toevallig dat het Ministerie van Financiën een belangrijke rol speelt bij de activiteiten van de COBA¹⁾. De voorzitter en de secretaris komen er vandaan,

¹⁾ Die activiteiten zijn niet gering. De COBA geeft een interessant zgn. drie-maandelijks bericht, getiteld: *Beleidsanalyse*, uit, waarvan er nu 3 zijn verschenen. Adres: Kneuterdijk 22, Den Haag.

het secretariaat is er gehuisvest. Bij dit departement komen uiteindelijk alle eisen terecht, het coördineert en hakt knopen door. Men kan zich overigens afvragen of de prominente positie van Financiën bij de besluitvorming van de overheid, juist niet een aanwijzing is voor de, op vele punten, gebrekkige besluitvorming van de departementen (en andere overheidsorganen). Met de hand op de geldbuidel wordt het beleid al gauw en vooral getoetst op zijn uitgavenkant, en minder op zijn effectenkant. Voorlopig staat Financiën in dit opzicht sterk, omdat juist over de effecten van beleid — zeker wanneer het geen direct meetbare materiële neerslag krijgt (bijv. wegen, dijken en dammen) — nog betrekkelijk weinig bekend is. Het probleem is hier dat via het politieke proces — ook als men dat ruim opvat — onvoldoende de waardering van de burgers voor bepaalde overheidsdiensten tot uitdrukking komt. Als de minister in zijn installatierede zegt dat één „van de belangrijkste elementen bij de rationele planning is het streven naar de formulering van operationele doeleinden”, dan kan men het daar graag mee eens zijn. Op voorwaarde dat die rationaliteit wordt afgemeten aan de doelstellingen (hoe „irrationeel” deze op het eerste gezicht ook mogen lijken) die uit het politieke proces naar voren komen. De minister doelt hier op wanneer hij zegt dat het probleem is „zicht te krijgen op de toekomstige ontwikkeling van de 'environment' waarbinnen de overheid functioneert”²⁾. Want „politieke waardeoordelen spelen bij de afweging een zeer belangrijke rol en deze kunnen niet door de analyst worden gegeven”. Maar dit „neemt echter niet weg, (...) dat voor deze beslissingen zoveel mogelijk materiaal moet worden gegeven, zodat de politicus de betekenis en de reikwijdte van zijn beslissing kan overzien”³⁾.

Het gaat echter niet alleen om de politicus. Het zijn ook, en in het bijzonder, de burgers die met hun voorstellen, plannen en acties hun preferenties in de besluitvorming moeten inbrengen. Deze „environment” van het overheidsbeleid zal meer dan nu het geval is in de gelegenheid moeten worden gesteld in te spelen op de voorbereiding en mee te spelen met de uitvoering van het overheidsbeleid. Dit verhoogt de legitimiteit en effectiviteit van het beleid, en vergroot de kans, waar

nodig, op ombuiging ervan. Operationele doelstellingen worden dan niet slechts, zoals nu veelal het geval is, vertaald in financiële termen. Financiële mogelijkheden vormen dan één van de, overigens belangrijke, randvoorwaarden van het mede in andere termen geoperationaliseerde beleid.

Hoe zeer men in principe de bovenvermelde initiatieven tot een betere beleidsvorming kan toejuichen, één gevaar is levensgroot. Het gevaar — nee, het gegeven — dat er in deze plannen onvoldoende tegen spel aanwezig is. Hoe men het ook wendt of keert, al deze commissies en raden zijn in de eerste plaats bedoeld als hulpmiddel van een regering. Weliswaar zullen de resultaten van hun werk, naar ik aanneem, ook voor een breder publiek toegankelijk zijn, toch zullen hun activiteiten primair gestuurd worden door gouvernement en bureaucratie. Daarom meen ik dat bijv. instellingen voor hoger onderwijs de taak hebben het beleid kritisch te blijven volgen. Zij beschikken over de tijd en mankracht om, indien nodig, contra-expertise te leveren.

Het is teleurstellend te moeten constateren dat er aan universiteiten, waar men bijna doof wordt van het geroep om zo geheten maatschappelijk relevant onderzoek, nog zo weinig wordt gedaan aan beleidsanalyse, c.q. de formulering van beleidsalternatieven. En dan wil ik de term beleid graag verbreden tot: alle gerichte maatschappelijke actie, dus niet noodzakelijkerwijs overheidsbeleid. Als de universiteiten ergens tegelijkertijd hun onafhankelijkheid van en betrokkenheid op het maatschappelijk gebeuren willen waar maken, dan is het wel op het terrein van de beleidsstudie. Met Dror moet vastgesteld worden dat ondanks „such intense interest in applied behavioral sciences, including significant work in Europe, the output of behavioral sciences in terms of explicit policy-relevant knowledge is hard to pin down”⁴⁾.

Er zijn echter enkele lichtpunten. Even schuchter als bij de regering groeit de belangstelling voor beleidsanalyse in kringen van sociale wetenschappers. Hier en daar zijn groepen sociologen en politicologen bezig met de studie van bepaalde beleidsonderdelen⁵⁾; de economen zijn al wat langer aan de gang (bijv. met kosten-batenanalyses, mathematische beslissingstheorieën). Te hopen is,

dat in het onderwijs meer aandacht zal worden besteed aan de analyse van beleid. In welk beleidssysteem men ook wil werken, kennis van het beleidsproces is noodzakelijk wil men tot een meer bewuste keuze in het handelen komen. Geen overbodigheid voor een samenleving, die technisch tot heel wat in staat is, doch in haar eigen instellingen het beeld oproept van een tamelijk gebrekkige besturing en beïnvloeding. Reden genoeg voor overheid, wetenschap en bevolking om zich systematischer met het verschijnsel beleid te bemoeien.

Bram Peper

²⁾ *Beleidsanalyse*, nr. 1, blz. 3.

³⁾ O.c., blz. 5.

⁴⁾ In zijn programmatische en hier en daar wat „glad” geschreven boek (dat overigens op vele onderdelen de moeite van het lezen waard is): *Design for policy sciences*, Elsevier, New York/Londen/Amsterdam, 1971, blz. 7; soortgelijke geluiden bij Albert Cherns, *Social sciences and policy*, in: A. B. Cherns, R. Sinclair, W. I. Jenkins (eds.), *Social science and government, policies and problems*, Londen, 1972, blz. 15-35.

⁵⁾ Vermelding verdient hier het werk van de Nijmeegse politicoloog A. Hoogerwerf. Deze dagen verschijnen onder zijn redactie twee bundels, getiteld: *Beleid belicht* (I en II), Alphen aan den Rijn, 1972; zie ook zijn: *Politologie*, Alphen aan den Rijn, 1972, blz. 62-83; en H. J. Aquina en A. Hoogerwerf, *Wetenschapsbeleid in opbouw*, Alphen aan den Rijn, 1971; aan socialistische zijde kan genoemd worden G. J. Kruijer, *Organiseren en evalueren*, Meppel, 1969.

ESB

Mededeling

Studiebeurs Albert Heijn

Albert Heijn NV te Zaandam stelt een studiebeurs van f. 10.000 beschikbaar, welke ten doel heeft de ontvanger daarvan in staat te stellen een studie te verrichten over goederen en/of diensten distribuerende bedrijven en speciaal over die bedrijven, die de detailhandel in levensmiddelen uitoefenen.

De studiebeurs kan worden toegerekend aan hem of haar, die het doctoraal examen in enige faculteit met goed gevolg heeft afgelegd en die belangstelling heeft voor bovengenoemde bedrijven. Gegadigden dienen de Nederlandse taal in woord en geschrift te beheersen.

Inlichtingen en aanmelding vóór 31 december a.s.: Secretariaat Raad van Bestuur Albert Heijn NV, Ankersmidplein 2, Zaandam, tel.: (02980) 9 22.47.

Iets over subjectieve schattingen

DR. C. B. TILANUS*

Bij het toepassen van methoden uit de operations research stuit men telkens weer op het probleem dat men nauwkeurig wil rekenen met onnauwkeurige gegevens. Langzamerhand heeft bij sommige analisten in de operations research de mening postgevat, dat nauwkeuriger beslissingen als resultaat van besliskundige technieken verkregen kunnen worden door verbetering van de basisgegevens dan door verbetering van de toegepaste methoden.

Bij het vergaren van gegevens ten behoeve van operations research kan men onderscheid maken tussen enerzijds het ex post meten van bepaalde grootheden en anderzijds het ex ante schatten van die grootheden. Het ex ante schatten kan worden onderscheiden in primaire, subjectieve schattingen, die rechtstreeks door mensen worden gemaakt, en secundaire, objectieve voorspellingen, die indirect via technieken als regressie-analyse, „exponential smoothing” e.d. worden verkregen.

Dit artikel gaat over subjectieve schattingen. Wij zullen een tweetal verschijnselen bespreken, die zich bij subjectieve schattingen voordoen. Het ene verschijnsel, dat op naam staat van Monhemius, is *onderschatting van de onzekerheid*¹⁾. Het tweede verschijnsel is *onderschatting van de verandering*. Dit staat op naam van Theil²⁾.

Het behoeft geen betoog, dat deze twee verschijnselen een greep zijn uit de vele, vanuit statistisch, psychologisch en vooral economisch oogpunt interessante verschijnselen, die zich bij subjectieve schattingen voordoen. Doel van dit artikel is aan de hand van een paar voorbeelden op het belang van subjectieve schattingen te wijzen en meer onderzoek te bepleiten aan de invoerzijde van operations research.

Underschatting van de onzekerheid

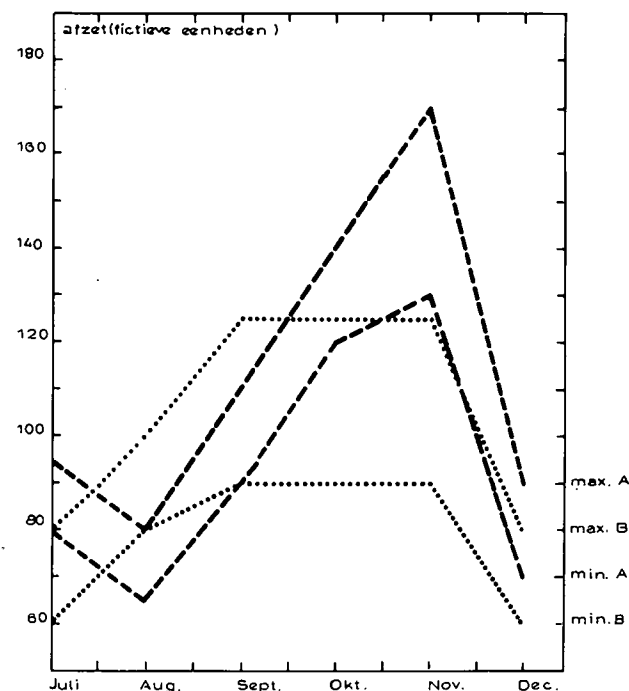
Met onderschatting van de onzekerheid wordt het verschijnsel bedoeld, dat iemand een schatting als zekerder voorstelt dan zij in werkelijkheid is. Hoe vaak gebeurt het niet dat van een bepaalde economische ontwikkeling een optimistische en een pessimistische voorspelling wordt gemaakt, en dat binnen de kortste keren de werkelijke ontwikkeling boven de optimistische voorspelling uitgaat dan wel bij de pessimistische voorspelling achterblijft? Dit gebeurt te vaak om van een statistisch toeval te kunnen spreken; wij moeten dan ook constateren dat de onzekerheid te laag wordt getaxeerd.

Een andere illustratie van onderschatting van de onzekerheid vinden we in het volgende historische voor-

beeld. Twee directeurs van eenzelfde bedrijf, directeur A en directeur B, werd gevraagd een zesmaandse prognose te geven van de afzetontwikkeling. En wel een maximumafzet „waar je zeker niet boven komt” en een minimumafzet „waar je zeker niet onder komt”. Het resultaat wordt afgebeeld in figuur 1. Voor de maand november ligt het minimum volgens A boven het maximum volgens B, zodat we a priori al kunnen zeggen, dat tenminste één van beide directeurs de onzekerheid onderschat (de werkelijke ontwikkeling lag boven het maximum zowel van A als van B).

Een tweede, veel voorkomend, feit dat in de richting van een onderschatting van de onzekerheid wijst, wordt ook door figuur 1 geïllustreerd: de „bandbreedte” tussen maximum- en minimum-schatting neemt nauwelijks toe

Figuur 1. Minimum- en maximum-afzetprognose voor juli-december volgens directeur A en directeur B van een handelsbedrijf.

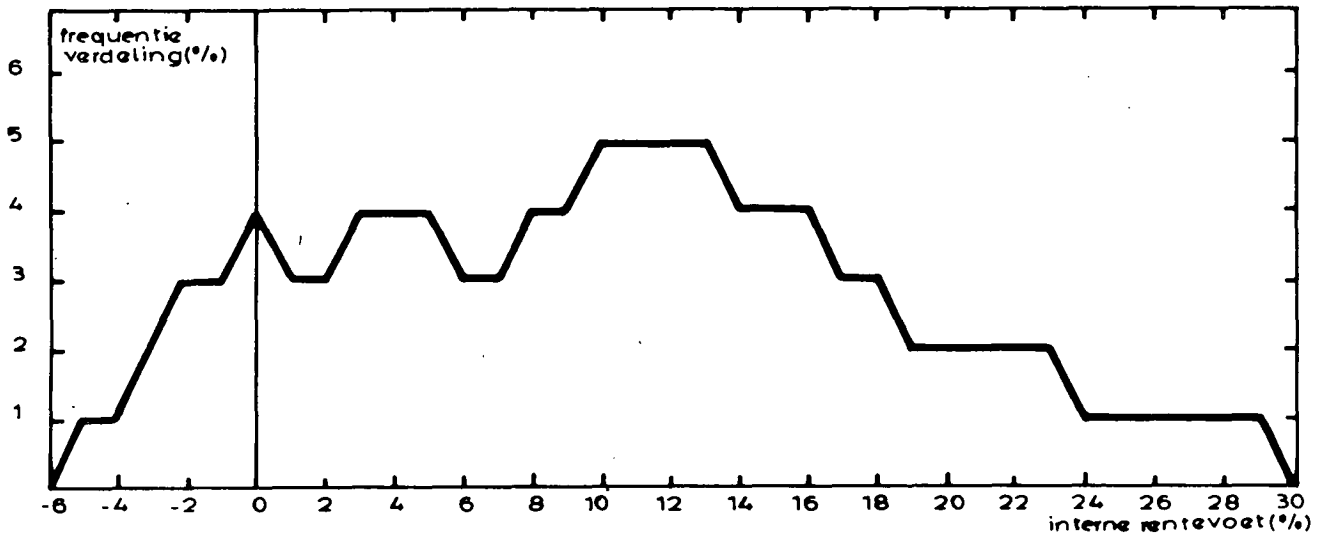

* De auteur is lector bij de afdeling Bedrijfskunde van de T.H. Eindhoven.

¹⁾ Prof. Ir. W. Monhemius, T.H. Eindhoven, colleges.

²⁾ H. Theil, *Economic forecasts and policy*, Amsterdam, 1961, hoofdstuk V.

Figuur 2. Frequentieverdeling (%) van de interne rentevoet (% per jaar op het geïnvesteerde vermogen), als resultaat van een investerings simulatie.

naarmate de toekomst verder af ligt, terwijl het plausibel is dat de werkelijke onzekerheid (bij gelijkblijvende nauwkeurigheid) toeneemt met het tijdsverloop.

Een ander geval duidt erop dat men zich bewust aan een schijnbare zekerheid vastklampt. Bij een investeringsanalyse werd een simulatie uitgevoerd, waarbij deskundigen, in overleg met de directie, de kansverdeling schatten van de modelvariabelen. De simulatie resulteerde in een kansverdeling van de interne rentevoet, die eruit zag als in figuur 2. De resulterende interne rentevoet vertoonde een meertoppige verdeling en vooral een zeer grote spreiding van 29% tot -5%³⁾. Dit resultaat werd door de directie niet geaccepteerd. Er werd aan de kansverdeling van de modelvariabelen gesleuteld totdat de interne rentevoet wat prettiger verdeeld was. Het is duidelijk dat de genomen beslissing op schijnzekerheid stelde.

Onderschatting van de verandering

Onderschatting van de verandering doet zich bijvoorbeeld voor in het volgende geval. Een economische variabele bevindt zich op het moment van voorspellen op niveau X_0 . Men voorspelt voor een toekomstige periode (t) niveau P_{ot} . De realisatie blijkt achteraf X_t te zijn. Dan is dikwijls de absolute voorspelde verandering kleiner dan de absolute werkelijke verandering, $|P_{ot} - X_0| < |X_t - X_0|$. Hier komt nog bij dat, als de voorspelling tussentijds wordt herzien (zeg op tijdstip i), de herziening meestal wel de goede kant op is, maar slechts zelden ver genoeg of te ver gaat, m.a.w., in het algemeen is $|P_{ot} - X_0| < |P_{it} - X_0| < |X_t - X_0|$, voor $0 < i < t$.

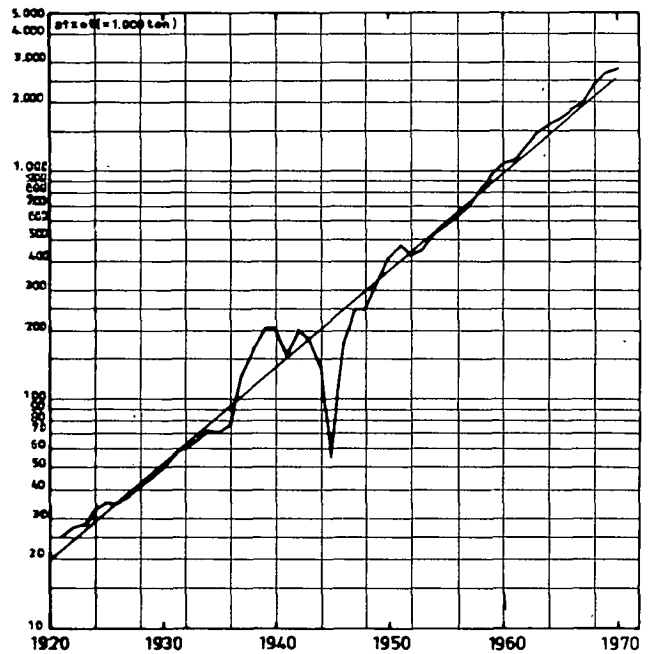
Wij willen nu de volgende vraag opwerpen. Stel dat we te doen hebben met een economische variabele, die al geruime tijd een vaste verandering vertoont. Wat wordt dan onderschat: de verandering zelf, of de verandering in de verandering? Om dit te onderzoeken, moeten we eerst variabelen vinden, die geruime tijd een constante verandering (groei) hebben vertoond. Dit valt niet mee, want vooral in het bedrijfsleven zijn tijdreeksen van economische variabelen meestal niet ouder dan 2 jaar, niet vergelijkbaar, geheim of ze vertonen geen regelmatige groei.

Een uitzondering hierop vormt de zoutafzet van de

voormalige Koninklijke Nederlandse Zoutindustrie, thans Akzo Zout Chemie Divisie, te Hengelo (zie figuur 3). Over een periode van 50 jaar, vanaf de oprichting tot heden, is de zoutafzet gegroeid met gemiddeld ruim 10% per jaar⁴⁾.

Uiteraard is deze regelmatige groeilijn samengesteld

Figuur 3. Afzet zout, totaal van Akzo Zout Chemie Holland, 1920-1970 ($\times 1.000$ ton, eenzijdig logaritmische schaal). Werkelijke afzet en regressielijn. Groei volgens regressielijn 10,2% per jaar. Correlatiecoëfficiënt 0,98.

³⁾ De grote spreiding van de interne rentevoet is niet verwonderlijk i.v.m. het resultaat in de algebra der verwachtingen dat de variantie van de som of van het verschil van stochastische variabelen gelijk is aan de som van de afzonderlijke varianties plus tweemaal de som van de covarianties.
⁴⁾ Regressie $\log y = \log a + t \log b$ berekend met het regressieprogramma van de T.H. Eindhoven. Regressies over 1920-1970 en over 1920-1962, met of zonder de jaren 1940-1946, leveren allemaal $1,100 \leq b \leq 1,102$, dus ruim 10% groei per jaar op. Correlatiecoëfficiënten $0,975 \leq r \leq 0,996$.

uit een aantal gesuperponeerde S-vormige groeicurven voor deelmarkten: de verovering van de thuismarkt van consumptiezout op de zoutimporteurs, industriezout voor elektrolyse i.v.m. vraag naar natronloog, verovering van de Scandinavische markt, zout voor elektrolyse i.v.m. vraag naar chloor, opkomst van het wegzout voor gladheidsbestrijding enz. ⁵⁾.

Een buitenstaander die naar het plaatje van figuur 3 kijkt, zou verwachten dat de trend zo wel door kon gaan. Hoe is de ontwikkeling door de zoutindustrie zelf voorspeld? Sinds 1962 zijn ieder jaar middellange-termijnvoorspellingen voor 5 jaar vooruit gemaakt. Deze zijn getekend in figuur 4. De afzetontwikkeling, zoals die werkelijk is geweest, wordt weergegeven door de getrokken lijn (hier op normale schaal, zodat de bij benadering rechtlijnige ontwikkeling op logaritmische schaal van figuur 3 hier een bij benadering exponentiële curve wordt). De ieder jaar gemaakte vijfjaarsprognoses zijn gestippeld. Het beeld van een scheefgewaaide boom dringt zich op: de top streeft omhoog, terwijl er ieder jaar een tak afbuigt.

De conclusie is dat in dit geval de veranderingen in het niveau systematisch worden onderschat. Niet de verandering in de verandering (groei), want de groei is praktisch constant. Verder zijn de herzieningen van de prognoses meestal in de goede richting, maar zij gaan niet ver genoeg. Slechts bij uitzondering wordt de verandering overschat. Het door Theil gesignaleerde verschijnsel wordt door dit voorbeeld bevestigd.

Als verklaring voor de hier geconstateerde onderschatting van de groei willen we drie hypothesen opstellen (de hypothesen sluiten elkaar niet uit; om ze te verifiëren zijn nog veel cijferreeksen en wellicht psychologische experimenten nodig):

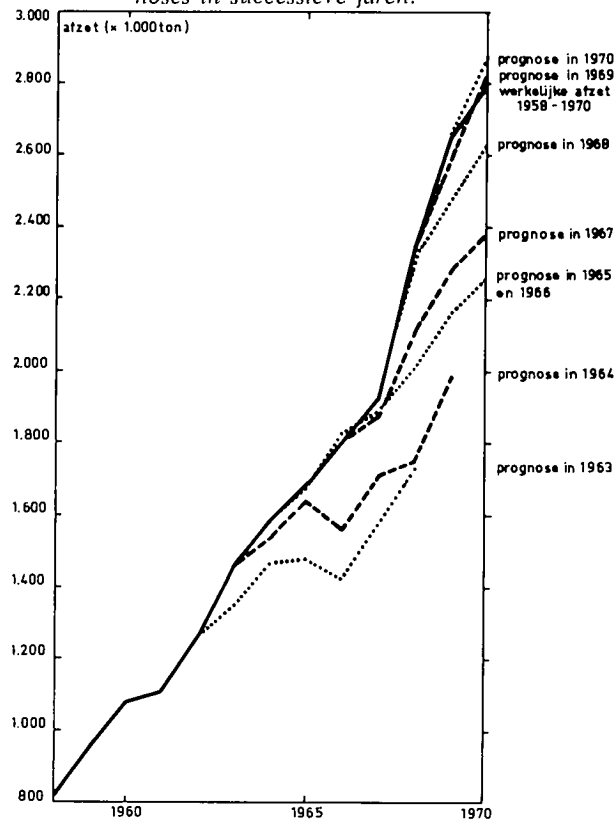
1. Men vreest steeds een omslag in de tot dat moment gestage groei. De voorspelde tijdreeks is een compromis tussen het doortrekken van de trend en een kentering. De voorspelling is een zgn. „tranquilizer“-curve.
2. In de samengestelde trend, die bestaat uit gesuperponeerde groeicurven, ziet men eerder het verzadigd raken van bestaande afzetmarkten dan het ontstaan van nieuwe afzetmarkten.
3. Nog meer op psychologisch terrein ligt de derde hypothese. Wij praten terecht over relatieve groei (zoveel % per jaar), maar wij denken in absolute groei (zoveel ton per jaar). Het is gemakkelijker te denken in termen van (absolute) verschillen dan in termen van (relatieve) verhoudingen. De werkelijkheid verloopt meestal multiplicatief; subjectieve schattingen verlopen additief ⁶⁾. Met een variant op de bekende wet van Malthus ⁷⁾ kan men deze hypothese als volgt omschrijven: economische grootheden hebben de neiging in werkelijkheid te verlopen volgens een meetkundige reeks, maar de voorspellingen van deze grootheden hebben de neiging te verlopen volgens een rekenkundige reeks.

Conclusies

De kwaliteit van beslissingen, gebaseerd op technieken van operations research, is niet beter dan de kwaliteit van de invoergegevens. Deze laatste bestaan veelal uit subjectieve schattingen.

Een tweetal verschijnselen, die zich bij subjectieve schattingen voordoen, is besproken, namelijk onderschatting van de onzekerheid en onderschatting van de verandering.

Figuur 4. Afzet zout, totaal van Akzo Zout Chemie Divisie-Holland, 1958-1970 (x 1.000 ton, normale schaal). Werkelijke afzet en prognoses in successieve jaren.

De hypothese is o.a. opgesteld dat volgens een zekere wetmatigheid een subjectieve voorspelling van een tijdreeks de tendentie heeft volgens een rekenkundige reeks te verlopen (een bepaalde hoeveelheid per periode), terwijl economische tijdreeksen in werkelijkheid de tendentie hebben volgens een meetkundige reeks te verlopen (een bepaald percentage per periode).

Het is de moeite waard, nader onderzoek te doen naar subjectieve schattingen. De volgende stappen zijn nodig:

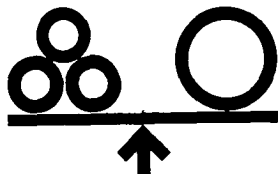
- verzamelen van waarnemingsmateriaal (ex ante schattingen naast ex post metingen); deze stap zal de meeste moeite kosten;
- statistische analyse; vaststellen van systematische afwijkingen tussen voorspelling en werkelijkheid;
- psychologische en sociologische verklaring van de statistisch significante verschijnselen;
- pogen tot aanbevelingen te komen om de kwaliteit van subjectieve schattingen te verbeteren.

C. B. Tilanus

⁵⁾ Met S-vormige groeicurven worden curven bedoeld die achtereenvolgens toenemende groeisnelheid, een buigpunt, afnemende groeisnelheid en verzadiging vertonen. Van „product life cycles“ kan in dit verband niet worden gesproken, want de opgesomde deelmarkten van het zout bestaan nog allemaal.

⁶⁾ De toevoeging *subjectieve* schatting is hier wel nodig. Een objectieve schatting als bijv. trendextrapolatie zou uiteraard wel multiplicatief kunnen verlopen.

⁷⁾ T. R. Malthus, *An Essay on population*, London, 1958, deel 1. „It may safely be pronounced, therefore, that population, when unchecked, goes on doubling itself every twenty-five years, or increases in a geometrical ratio“ (blz. 8). „It may be fairly pronounced therefore, that, considering the present average state of the earth, the means of subsistence, under circumstances the most favourable to human industry, could not possibly be made to increase faster than in an arithmetical ratio“ (blz. 10).

Systemen van indirecte kredietbeheersing in de EG

P. H. G. SANDERS *

De ministers van Economische Zaken en Financiën van de in de toekomst vergrote EG zijn op 30 en 31 oktober jl. in Luxemburg o.a. overeengekomen in het kader van de inflatiebestrijding de groei van de geldhoeveelheid (waaronder wordt verstaan de som van de primaire en secundaire liquiditeiten) terug te brengen tot de toename van het reële bruto nationale produkt, plus een prijsstijgingscomponent van 4%. Van dit doel mag alleen worden afgeweken door die (toekomstige) lidstaten waar werkloosheid en onderbezetting heerst (Italië, Groot-Brittannië). De overige (toekomstige) lidstaten waar het werkgelegenheidsprobleem minder groot is, moeten in 1973 streven naar een duidelijke vermindering van de groei van de liquiditeitsmassa om te voorkomen dat de EG de zozeer gevreesde inflatieclub wordt.

De instrumenten die de monetaire autoriteiten hierbij kunnen toepassen zijn:

1. discontopolitiek en het variëren van de herdisconteringsfaciliteiten;
2. open-marktoperaties;
3. minimumreserves op de toevertrouwde middelen;
4. minimumreserves op de kredietverlening;
5. kredietplafonds.

De eerste 4 instrumenten beïnvloeden de kredietverlening van het bankwezen indirect (nl. via de liquiditeit); het systeem van kredietplafonds legt een directe beperking op aan de kredietverlening.

Geruime tijd vóór deze conferentie waren er in de meeste landen al aanwijzingen die erop duiden dat de monetaire overheden het noodzakelijk achtten de omvang van de geldhoeveelheid beter te kunnen beheersen. De oorzaken van de te

grote toename van de liquiditeitsmassa werden duchtig aangepakt:

- de toevloed van liquiditeiten uit het buitenland d.m.v. restrictieve maatregelen als O-circuit, „Bardepotgesetz” en dubbele wisselmarkten;
- de binnenlandse liquiditeitscreatie werd in het algemeen gecontroleerd door verhoging van de kredietplafonds en een verzwaring van de kas- en liquiditeitsreserves, gecombineerd met discontowijzigingen en open-marktoperaties. (Een kasreserve is een tegoed dat als kas bij de centrale bank dient te worden aangehouden. Dit tegoed is een percentage van bepaalde balansposten (hetzij kredietverlening, hetzij toevertrouwde middelen, hetzij beiden). Bij een liquiditeitsreserve behoeft het tegoed niet uitsluitend in de vorm van een kas te worden aangehouden; deze mag bestaan uit bepaalde nauwkeurig omschreven activa (bijv. kortlopende overheidsschuld)).

In Nederland bestaat blijkens het jaarverslag van De Nederlandsche Bank over 1971 behoefte aan een ander systeem van kredietbeheersing¹⁾ (de kredietplafonnering over een lange periode werkt te verstarrend op het bankwezen) en aan een coördinatie van de monetaire politiek in de EG²⁾. Uit dit jaarverslag valt te lezen dat het de bedoeling van de Bank is dat er in ons land wordt overgegaan op een systeem van indirecte kredietcontrole.

Nu momenteel onderhandelingen plaatsvinden tussen De Nederlandsche Bank en het Nederlandse bankwezen over de inrichting van een dergelijk systeem, lijkt het ons interessant en nuttig na te gaan hoe in andere landen die tot de uitgebreide Gemeenschap behoren de monetaire politiek wordt gevoerd en

meer in het bijzonder welke indirecte systemen van kredietcontrole worden gehanteerd en welke recente veranderingen zijn opgetreden onder invloed van een restrictieve monetair politiek.

Wij zullen ons in het onderstaande dus beperken tot die landen waar momenteel hetzij een liquiditeits-, hetzij een kasreservesysteem wordt toegepast (dit is voor Nederland op dit moment immers het meest relevant). Dit betekent dat we ons niet zullen bezighouden met België, waar tot oktober vorig jaar kredietplafonds van kracht waren, maar waar in juli jl. een gentlemen's agreement is gesloten met de grootste 30 banken, waarbij deze zich verplichtten om een globale kasreserve aan te houden, noch met Denemarken (hier gelden kredietplafonds), noch met Italië, omdat daar officieel wel een kasreserve geldt, maar de percentages niet worden gewijzigd. We beperken ons dus tot een bespreking van de systemen van indirecte kredietbeheersing in West-Duitsland, Frankrijk en Groot-Brittannië.

West-Duitsland

In West-Duitsland bestaat al sinds de tweede wereldoorlog een indirect systeem van kredietbeheersing waarbij over de toevertrouwde gelden een minimumreserve als renteloos tegoed bij de Deutsche Bundesbank dient te worden aangehouden. Bij de vaststelling van de reservepercentages wordt rekening gehouden met de

* De auteur is medewerker bij het Economisch Bureau van de AMRO-bank te Amsterdam.

¹⁾ Zie jaarverslag van De Nederlandsche Bank 1971, blz. 130 e.v.

²⁾ Zie jaarverslag van De Nederlandsche Bank. 1971, blz. 18.

omvang van de toevertrouwde middelen van de banken (voor de grootste banken geldt het hoogste percentage) en de plaats waar ze gevestigd zijn (doch dit is een meer praktisch onderscheid waarop we hier niet verder ingaan). De percentages verschillen verder per categorie toevertrouwde middelen en zijn aan wettelijke maxima gebonden (deze zijn voor rekening-courantgelden 30%, voor termijndeposito's 20% en voor spaargelden 10%). Naast deze integrale percentages kunnen ook marginale kasreservepercentages worden toegepast (dus over de toename van de toevertrouwde middelen).

Hoewel er in Duitsland wel beweerd wordt dat men het beste krediet-politieke instrumentarium van de wereld heeft, gaan er toch stemmen op het arsenaal enigszins uit te breiden. De Bundesbank wil hiertoe een uitbreiding van de wet op de Bundesbank. Dit is niet zo verwonderlijk, daar de geldhoeveelheid de laatste maanden in de Bondsrepubliek dermate snel is gestegen dat men eraan twijfelt of de Bundesbank wel over genoeg mogelijkheden beschikt een voldoende restrictief monetair beleid te voeren. Vandaar dat de Bundesbank vermoedelijk zal aandringen op een uitbreiding van de kasreserveregeling, zodanig dat deze ook op de uitzettingen van het bankwezen betrekking zal kunnen hebben. Zelfs schijnt de Bank naar een direct systeem van kredietbeheersing te willen streven (kredietplafonds), maar voorts nog lijkt het niet waarschijnlijk dat een dergelijke dirigistische maatregel in het Duitsland van de vrije-markteconomie politiek haalbaar zal zijn. Daarnaast zou dit ook indruisen tegen het streven naar coördinatie van de monetaire politiek binnen de EG.

Een restrictief monetair beleid zal bovendien ook zonder uitbreiding van de instrumenten en de hieruit volgende monetaire verkrapping beter mogelijk zijn naarmate de rente in het buitenland aantrekt, zoals blijkt uit de discontoverhogingen van 3 oktober tot 3,5% en van 3 november tot 4%, die mogelijk werden door de toegenomen speelruimte van de Duitse monetaire autoriteiten t.o.v. het buitenland. In elk geval zal het huidige inflatiepercentage van 6,2 dat de Duitsers grote zorgen baart — het is het hoogste percentage dat de Bondsrepubliek sinds de tweede wereldoorlog heeft gekend — moeten worden teruggebracht tot ca. 4. Om dit te verwezenlijken zal

het volgens de president van de Deutsche Bundesbank Klasen onder meer nodig zijn de toename van de geldhoeveelheid die momenteel 15% per jaar bedraagt, terug te brengen tot 9%.

Frankrijk

Ook in Frankrijk geldt sinds 1967 een systeem van „réserves obligatoires” (renteloos tegoed bij de Banque de France) over bepaalde passiva (o.a. rekening-courantgoeden, termijndeposito's en spaargelden). Praktisch alle kredietinstellingen vallen onder deze regeling. Het maximumpercentage over de toevertrouwde middelen bedraagt momenteel 15. Binnen dit maximumpercentage kan het tarief worden gedifferentieerd, al naar gelang de looptijd van de toevertrouwde middelen en afhankelijk van het feit of het tegoeden van ingezetenen of niet-ingezetenen betreft.

Met ingang van 1 april 1971 is het systeem uitgebreid; sedertdien moet ook over de kredietverlening een bepaalde kasreserve worden aangehouden. Aanvankelijk bedroeg dit percentage maximaal 10; het is daarna verhoogd tot 15 en in oktober jl. is het wettelijk maximumpercentage verhoogd tot 50, zodat men mag aannemen dat de feitelijke percentages over de kredietverlening in de naaste toekomst zullen worden verhoogd. Over de kredietverlening wordt zowel een integraal als een marginaal percentage gehanteerd; over de toevertrouwde middelen is alleen een integraal percentage van toepassing. Naast de bovengenoemde verhoging van de maximumpercentages wijst ook de discontoverhoging van 3 november jl. van 5,75% naar 6,5% op het meer restrictief worden van het monetaire beleid in Frankrijk.

Engeland

Sinds september 1971 is in Engeland een liquiditeitsreservesysteem van kracht dat in de plaats kwam van het directe systeem dat tot dan toe was gehanteerd. In tegenstelling tot de andere besproken landen gaat het hier dus om een *liquiditeitsreserve* waarbij de banken verplicht zijn tegenover bepaalde passiva (in hoofdzaak toevertrouwde middelen met een oorspronkelijke looptijd van minder dan 2 jaar) bepaalde activa

aan te houden (o.a. kortlopende overheidsschuld).

Aan het systeem onderworpen zijn alle banken die tot de „banking”-sector worden gerekend, ongeacht de grootte (voor deze groep geldt een liquiditeitsreserve van 12½%) en de leden van de Finance Houses Association (hiervoor geldt een percentage van 10; het is lager omdat de Finance Houses voordien nauwelijks reserve-activa aanhielden en omdat de aangetrokken gelden vaak duurder zijn dan het rendement van de „reserve assets”). Het systeem van indirecte kredietbeheersing kan worden aangevuld met „special deposits”; dit is een aanvullende kasreserve waarover een rente wordt vergoed die gelijk is aan die op de „treasury bills”.

De voornaamste doelstellingen van de Bank of England bij de invoering van het nieuwe systeem waren:

- het bevorderen van de concurrentie in het bankwezen. De kredietplafonds leidden tot verstarring in het bankwezen en daarnaast bestond er een kartel van clearing-banken waarbij bepaalde afspraken waren gemaakt omtrent debet- en creditrentetarieven;
- het meer flexibel maken van de monetaire politiek.

De Engelse economie bevond zich in een recessie met alle verschijnselen die daarmee gepaard gaan; vooral de aanzienlijke werkloosheid baarde de regering zorgen. Men wilde in ieder geval niet dat de geldhoeveelheid een remmende factor zou vormen bij het streven naar een reële groei van het bruto nationale produkt van 5% in 1971. Er werd dus aanvankelijk geen restrictief monetair beleid gevoerd: de geldhoeveelheid nam sinds het begin van dit jaar met 2 à 3% per maand toe!

De laatste maanden (sinds augustus jl.) is men echter een restrictiever beleid gaan voeren met het oog op de inflatie en de gevaren die deze meebrengt als Engeland per 1 januari a.s. lid wordt van de EG. Een nieuwe vaststelling van de pariteit van het pond sterling, bijv. op \$ 2,35, zou bij een te grote prijsstijging ongetwijfeld na enige tijd opnieuw te hoog blijken. De meest opvallende koerswijziging kwam tot uiting in de gewijzigde vaststelling van het discontopercentage, dat sinds 13 oktober jl. gekoppeld is aan het gemiddelde rendement op „treasury bills” dat bepaald wordt bij de wekelijkse tender. Dit leidde tot een disconto-

verhoging met 1¼% tot 7¼% (sinds 22 juni jl. had het discontopercentage 6 bedragen). Momenteel bedraagt het op deze wijze vastgestelde disconto 7½%. Dit hoge percentage past natuurlijk uitstekend bij het restrictieve monetaire beleid. Een belangrijke reden om dit systeem in te voeren en niet zonder meer het disconto te wijzigen zoals dit 270 jaar lang was gebeurd, is het feit dat de Bank of England wel het disconto verhoogd wilde zien (het sloot al geruime tijd niet meer aan op de geldende marktrente) maar het demonstratie-effect ervan wilde vermijden en opheffen.

De laatste aanwijzing van een restrictiever monetair beleid vormt het vragen van de „special deposits”, hetgeen nu voor het eerst gebeurt. Dit is gedaan om een overmatige liquiditeit van het bankwezen tegen te gaan die zou ontstaan omdat de banken veel overheidspapier bezitten waarvan de looptijd nu korter dan een jaar wordt zodat het onder de reserve-activa valt. Van de banken

wordt daarom geëist dat ze 1% van de reserveplichtige passiva als tegoed bij de Bank of England aanhouden. Dit zal de liquiditeit van het bankwezen met een £ 220 mln. afnemen.

Overzien we het bovenstaande dan kunnen we constateren dat in de belangrijkste lidstaten van de EG systemen van kredietbeheersing van kracht zijn — hoe uiteenlopend deze ook kunnen zijn — en dat het dus in het kader van de coördinatie van de monetaire politiek toe te juichen is wanneer ook in Nederland een dergelijk systeem toepassing zal kunnen vinden. Bovendien blijkt uit het bovenstaande dat de lidstaten bereid zijn de monetaire politiek aan te wenden als hulpmiddel bij de inflatiebestrijding; nu in de meeste landen de conjunctuur weer aantrekt, is het noodzakelijk een restrictief beleid te kunnen voeren, te meer daar in de meeste landen de geldhoeveelheid in de eerste helft van 1972 zoveel is toegenomen.

P. H. G. Sanders

Ralph-René Lucius: Währungsintegration ohne wirtschaftliche und politische Integration. Fritz Knapp Verlag, Frankfurt a/M, 1972, 90 blz., DM 15.80.

Er liggen twee uitgangspunten aan Lucius' beschouwingen ten grondslag. Op de eerste plaats wordt — wanneer er sprake is van het in stand houden van de geldwaarde — daarmee niet steeds hetzelfde bedoeld. De beoefenaren van de geldtheorie en de economische politiek hebben daarbij doorgaans de binnenwaarde op het oog en wensen een stabiel prijspeil. Binnen het kader van het Bretton Wood-stelsel let men vooral op de buitenwaarde van het geld, waarvoor wisselkoersstabiliteit voldoende is.

Het is erg moeilijk beide vormen van stabiliteit gelijktijdig te realiseren; Lucius stelt zich voor na te gaan of monetaire integratie hiervoor misschien een oplossing kan bieden. Daarbij is het van betekenis — en hierbij gaat het om het tweede uitgangspunt — dat de theorie van de monetaire integratie vooral in EG-verband een controversie heeft

opgeleverd tussen de verdedigers van de „Krönungstheorie” en de aanhangers van de „Grundsteindoktrin”.

Eerstgenoemden — de economen — menen dat primair het economisch beleid gecoördineerd dient te worden. Want zolang het conjunctuurverloop verschillend is, kan het nationale monetaire beleid ter regulering van dit verloop niet worden gemist. De tweede groep — de monetaristen — brengen naar voren dat verschillen in het conjunctuurverloop voortspruiten uit verschillen in het nationale monetaire beleid. Een nadere beschouwing van deze uitgangspunten steunt op de gedachte dat de integratie — wanneer die zal leiden tot een monetaire unie — anders zal verlopen tussen landen die economisch niet of wel reeds geïntegreerd zijn.

Als landen zonder economische integratie beschouwt Lucius West-Duitsland en Portugal. In dit geval

— zo concludeert Lucius — hebben in beginsel de monetaristen het gelijk aan hun zijde (blz. 32). Vervolgens gaat de aandacht uit naar landen die reeds in vrij belangrijke mate economisch zijn geïntegreerd, zoals bijv. de EG-partners. Ook hier komt Lucius tot de conclusie dat de opvattingen van de monetaristen in beginsel juist zijn. Evenwel wordt daarbij een kanttekening geplaatst. Het probleem van onevenwichtige betalingsbalansen maakt plaats voor het vraagstuk van onevenwichtige regionale ontwikkeling. Uiteraard is dit weinig verrassend, omdat deze conclusie reeds diverse malen in de literatuur is getrokken. De consequentie van het een en ander is volgens Lucius dat de creatie van een monetaire unie de vorming van een goed werkend ontwikkelingsfonds mede omvat.

Vervolgens worden — terugkerend naar het uitgangspunt — met grote voortvarendheid voorstellen gedaan voor een vernieuwing van het monetaire bestel in wereldverband. Gebieden die daarvoor in aanmerking komen — zoals de EG, de Verenigde Staten en Canada, Zuid-Amerika, India en Pakistan en het Europese Oostblok — moeten een monetaire unie creëren met onderling flexibele wisselkoersen. Het geheel overziende bevat Lucius' studie een wetenschappelijke analyse van en praktische voorstellen met betrekking tot de monetaire integratie. De analyse is wel aardig, maar blijft toch erg aan de oppervlakte; de hervormingsvoorstellen zijn in een wel al te idealistisch kleed gestoken.

C. J. Rijnvos

Paul R. Lawrence en Jay W. Lorsch: Het verbeteren van organisaties; grondslagen van de organisatieontwikkeling. Samsom NV, Alphen aan den Rijn, 1972.

In dit deel — een vertaling van *Developing organisations; diagnosis and action* — uit de reeks organisatieontwikkeling bespreken de auteurs, die beiden hoogleraar aan de Harvard Universiteit zijn, de kritische raakvlakken in de organisatieproblematiek: het wisselwerkingsvlak tussen organisatie en milieu, het wisselwerkingsvlak tussen groepen en het wisselwerkingsvlak tussen individu en organisatie. Bij hun onderzoek naar die drie soorten relaties hebben zij tevens aandacht geschonken aan het realiseren van organisatorische en individuele doelstellingen.

De Nationale Investeringsbank N.V.

te 's-Gravenhage

Op onze afdeling **ECONOMISCH ONDERZOEK** bestaat een op korte termijn te vervullen vakature voor een

econoom

De werkzaamheden van deze afdeling bestaan uit studies van macro-economische onderwerpen, alsmede uit onderzoek van bedrijfstakken (globale marktanalyses).

Van sollicitanten wordt verwacht, dat zij enige jaren ervaring hebben in het vlak van het economisch onderzoek en beschikken over een uitstekende stylistische vaardigheid.

Deze interessante werkring biedt goede vooruitzichten.

Sollicitanten worden uitgenodigd zich schriftelijk te wenden tot het Hoofd van de afdeling Secretariaat/Personeelszaken, Carnegieplein 4 te 's-Gravenhage.

NUTTIG EFFECT

Zeer gewenst bij het beheer van Uw effectenportefeuille.

Het Financieel Economisch Weekblad

beleggers belangen

is U daarbij graag tot steun.

Een jaarabonnement kost *f* 70,— U krijgt dan wekelijks objectieve commentaren, koerslijsten per computer en actuele berichten. Bovendien kunt U **gratis** persoonlijk advies krijgen.

Vul onderstaande bon in voor gratis proefnummers en stuur deze naar:

**N.V. Koninklijke Drukkerijen
ROELANTS-SCHIEDAM**
Antwoordnummer 28, Schiedam.

(U hoeft geen postzegel te plakken)
U mag natuurlijk ook bellen
(010) 26 02 60, toestel 905.

BON voor 2 gratis proefnummers

Naam

Adres

Plaats

katholieke universiteit nijmegen FACULTEIT DER WISKUNDE EN NATUURWETENSCHAPPEN

Teneinde zowel het **faculteitsbestuur** als de **faculteitsraad** bij de vervulling van hun taken bij te staan, wordt voor de vervulling van het secretariaat van deze beide organen de mogelijkheid geopend tot de indienstneming van een

ambtelijk secretaris

Tot zijn taak behoort o.m.:

- het met adviserende stem bijwonen van bestuursvergaderingen
- het verzorgen van de notulen van deze vergaderingen en de correspondentie van het faculteitsbestuur
- het voeren van het secretariaat van die faculteitscommissies die daarin niet op andere wijze hebben voorzien.

De gedachten gaan uit naar:

een **academicus** die, beschikkende over goede contactkwaliteiten en een grote vaardigheid in het gebruik van zowel het gesproken als het geschreven woord, na een korte inwerkperiode in een grote mate van zelfstandigheid het bestuur van de faculteit terzijde kan staan bij de uitvoering van zijn taak.

Schriftelijke sollicitaties met vermelding van zoveel mogelijke relevante informatie kunnen worden gericht aan het hoofd van de afdeling personeelszaken van de Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen, Toernooiveld, Nijmegen.